

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

Kateřina Bartošová

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

**Čtenářství středoškolsky vzdělávané mládeže
v Jaroměři
Kateřina Bartošová**

**Bakalářská práce
2011**

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

Dne 30.6. 2011 ve Vestci

Kateřina Bartošová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce doc. Petru Poslednímu za zájem, připomínky a čas, který věnoval mé práci a všem, kteří se mnou spolupracovali terénních šetřeních.

Abstrakt

Práce se bude věnovat především průzkumu čtenářství středoškolsky vzdělávané mládeže v Jaroměři. V teoretické části bude zaměřena na shrnutí informací o tom, co je čtení a co k této dovednosti potřebujeme. Připomene výsledky průzkumů čtenářství provedených v Československu a později v České republice vedených renomovanými vědci. Praktická část bude věnována metodám použitým ve vlastním průzkumu, popisu průběhu průzkumu mezi studenty středních škol v Jaroměři a vyhodnocení a interpretaci sebraných dat.

Abstract

The subject of this bachelor thesis is Reading habits of secondary school students in Jaroměř.

This thesis is focused on questionnaire study which was made within secondary school in Jaroměř. The theoretical part is focused on summarizing the information about what is reading and what we need for this skill. It brings back also the results of readership surveys led by renowned scientists conducted in Czechoslovakia and later the Czech Republic. The practical part shows which methods were used in the survey, a description of that survey among students of secondary schools in Jaroměř and the evaluation and interpretation of analyzed data.

Klíčová slova

čtenářství, mládež, kniha, metody zkoumání, průzkum

Key words

Readership, youth, book, the research methods, study

Úvod.....	3
1. Co je čtení.....	5
1.1 Motivace ke čtení	6
1.1.1 Pozitivní motivace.....	6
1.1.2 Negativní motivace	7
1.2 Co potřebujeme, abychom mohli číst.....	8
1.3 Čtenářská gramotnost	9
1.4 Objektivizace a konkretizace	10
1.5 Typy čtenářů podle vzájemného směřování knihy a recipienta	11
2. Teorie čtení a čtenářství vědců v českých bádáních.....	14
2.2 Fáze osvojení literárního díla podle Hamana	15
2.2.1 Průzkum čtenářských preferencí	16
2.3 Průzkum nakladatelství ADONAI	17
2.2.1 Průběh šetření a zjištěná data nakladatelství Adonai	18
2.3 Současná čtenářská společnost.....	19
2.3.1 První český reprezentativní průzkum zaměřený na čtenáře a čtení pod patronátem Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v.v.i., a Národní knihovny ČR.....	20
3. Metody průzkumu	21
3.1 Metoda č. 1 – dotazník	21
3.2 Metoda č.2 – Interview.....	23
3.3 Volné vyprávění	24
4. Průzkumy provedené v Jaroměři.....	25
4.1 Průzkum Městské knihovny v Jaroměři zaměřený na žánrové preference návštěvníků	25
4.2 Anketa spokojeného čtenáře.....	26
5. Průzkum mezi středoškolsky vzdělávanými studenty v Jaroměři.....	27
5.1 Výchozí předpoklady a domněnky.....	28
5.2 Průběh šetření.....	29
5.1.1 Dotazník pro vlastní práci	30
5.1.1.2 Data získaná prostřednictvím dotazníku	31
5.1.2 Popis interview využitého pro tuto práci.....	34
5.1.2.1 Odpovědi respondentů na otázky kladené v interview.....	35
5.1.3 Volné vyprávění v praxi	38
5.1.3.1 Informace získané volným vyprávěním	39

6. Interpretace získaných informací	40
6.1 Čtenářství nebo nečtenářství?.....	41
6.1.1 Knihovny a čas strávený nad knihou.....	42
6.2 Rozdíly ve čtenářství mezi pohlavími.....	42
6.3 Vliv věku na čtení	43
6.4 Motivace četby	44
6.5 Nejoblíbenější kniha a postava.....	46
6.5.1 Fenomén Harry Potter	46
Závěr.....	47
Resumé.....	49
Použitá literatura	51
Přílohy	52

Úvod

Kniha pro mě vždy znamenala společníka, který mě dokáže pobavit, poučit a vytrhnout z každodenně žité reality. Čtením jsem se stávala tou, kterou jsem chtěla být, a proto jsem k této činnosti utíkala co možná nejčastěji.

Jiří Trávniček čtení chápe jako „*krásu prostoupenou oduševnělostí, to vše prostoupené samotou*“¹. Alberto Manguel se ve své knize *Dějiny čtení* často vyznává, že čtení je pro něj jedním ze smyslů života, že bez knih by nebyl sám sebou.²

Jsou tedy lidé, kteří knihu považují za tak samozřejmou součást života, jako je pro jiného elektrický proud. Napadla mě otázka, kde se v člověku tato náklonnost k písmu bere? Kdy se vyvíjí? A protože sama pro sebe jsem si odpověděla, že konkrétně u mě se příznaky čtenářství objevily během studia střední školy, zajímalo mne, jestli probíhá něco podobného i u ostatních mezi patnáctým a devatenáctým rokem života, tedy u studentů středních škol.

V naší práci se tedy pokusíme zjistit, zda se u středoškolsky vzdělávaných dospívajících dá v dnešní době hovořit o čtenářství a v jakém smyslu. Kteří literární hrdinové jsou pro adolescenty vzory a proč? Co dnešní mládež ke čtení vede a co ji naopak odrazuje?

Studenti, kteří vyplňovali dotazníky, odpovídali na otázky pokládané při interview nebo volně vyprávěli právě na téma čtenářství, jsou z Jaroměře.

Aby ale mohl proběhnout terénní průzkum, předcházelo studium teorie. Pro svou práci jsem se nejprve seznámila s osobnostmi, kteří problematiku čtení a čtenářství studovali, zaobírali se jí do hloubky. Někteří z nich došli až k praktickým zkušenostem při různých průzkumech a po nich zpracovávaných statistikách, jimiž jsem se také z části inspirovala. Část mé práce se tedy bude věnovat i těmto vědcům a odpovím na otázky, co je vlastně čtení samo o sobě? Jak čtenář vnímá dílo a jak ho sám pro sebe přetváří? Jaký je vztah (je-li vůbec nějaký) mezi autorem a čtenářem? A mnohé další.

Důležité je také znát metody zkoumání. Rozlišit právě ty funkční pro danou problematiku. Metod pro zkoumání existuje velké množství, ne všechny jsou ale proveditelné skrze prostředky, které jsem měla k dispozici. Proto jsem zvolila jako metody zkoumání dotazník, interview a volné vyprávění (čtenářskou biografii). I o těchto způsobech poznávání se bude moje práce zmiňovat.

---

¹ TRÁVNÍČEK, J.: *Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. s. 17. ISBN 978-80-7294-270-1

² MANGUEL, A.: *Dějiny čtení*. Brno: Host, 2007. ISBN 978-80-7294-231-2

Nejdůležitější částí celé práce bude interpretace zjištěných hodnot. Na základě údajů zjištěných během průzkumu budou potvrzeny nebo vyvráceny moje domněnky o čtenářství středoškolsky vzdělávaných studentů v Jaroměři.

V závěru bych se ráda pokusila o shrnutí nově nabytých informací a zodpovězení například následujících otázek. Jak vášniví čtenáři jsou lidé mezi patnáctým a devatenáctým rokem života? Jsou rozdíly v recepci literárních děl mezi pohlavími? Ovlivňuje jejich zálibu ve čtení rodina?

1. Co je čtení

Čteme ve hvězdách, čteme v mapách, čteme lidské charaktery podle gest. Je nespočetné množství možností četby. A stejně, když se toto slovo vysloví, první asociací, která nám přijde na mysl je čtenářství spojené s literaturou a knihou. Představíme si osobu pohodlně usazenou v křesle, v ruce svírající malou knížku. Ta osoba se tváří velmi zaujatě. Skoro nepatrné pohyby úst nám naznačují ohromné množství procesů, které se odehrávají uvnitř. Ale jak vlastně čtení probíhá? Známe nějakou z jeho definic?

Existuje velký počet teorií četby, které se prolínají nebo se třeba i plně rozcházejí ve svých úsudcích. Teorie četby a čtenářství začala v pravém slova smyslu vznikat až ve čtvrtině 20. století ve spojení s fenomenologickou filozofií a jejím heslem „K věcem samým“. V této době si vědci začali klást otázky, jak tento proces vlastně probíhá a později se obrátili na vnímatele díla, tedy čtenáře. Od této doby jedna skupina teoretiků tvrdí, že čtenář je pouze pasivním předmětem, který nehraje v procesu čtení žádnou úlohu, jiní jsou přesvědčeni o opaku, kdy je pro ně čtenář aktivní složkou pro poznávání díla. Petr Poslední se v několika vydáních *Češtináře* věnuje čtenářství. Ve svých textech navazuje na úvahu, že „*četba je významná svou souvztažností příjemce ke stavbě textu a současně k jiným rolím nebo podobám vnímajícího „já“*“.³ Hledá v různých teoriích literatury odpověď na otázku, jaká je četba „*sama o sobě*“.⁴ Nestaví pouze na závěrech tzv. recepční estetiky, obrací se i na sémiotiku „*tvarosloví*“ i jejich spojení ve fenomenologii nebo fenomenologické hermeneutice. Literární kulturou celkově myslí Poslední „*určitý typ vytváření, chápání a šíření umělecké literatury, jehož představiteli jsou v jistém časovém úseku literárních dějin různé subjekty literárního povědomí – autoři, nakladatelé, čtenáři, kritici, literární vědci, propagátoři a distributoři reklamy*“.⁵

Jednu z nejtransparentnějších teorií četby předkládá ve své knize *Čteme?* Jiří Trávníček, když píše, že čtení je jednoduše: „*aktivita zaměřená na knihy, jejich čtení a obstarávání*“.⁶ Poukazuje tedy na vnější akty, ale tímto se hlavní otázka nezodpoví.

Nejprve čtenář musí chtít ke knize přistoupit a poznat její obsah. A ačkoli si to téměř žádný neuvědomuje, teprve poté se složitý mechanismus čtení literárního díla dává do pohybu a můžeme se jej snažit popsat.

---

³ POSLEDNÍ, P.: Fenomenologie četby. IN: *Češtinář* 4, 2002 - 2003, roč. 13, s. 88.

⁴ POSLEDNÍ, P.: Fenomenologie četby. IN: *Češtinář* 4, 2002 - 2003, roč. 13, s. 88.

⁵ POSLEDNÍ, P.: Role topik a symbolů. IN: *Češtinář* 5, 2002 - 2003, roč. 13, s. 120.

⁶ TRÁVNÍČEK, J.: *Čteme? ? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. s. 20. ISBN 978-80-7294-270-1

1.1 Motivace ke čtení

Motivace je vlastně souhrn všech skutečností a pocitů (očekávání, zvědavost, radost a další), které jedince vedou k určité činnosti, případně dosažení cíle. První popud k tomu, abychom otevřeli knihu můžeme pojmenovat motivací, subjektivní motivací toho kterého čtenáře.

Trávníček ve své knize cituje například Daniela Pennaca, jenž mluví o tom, že čtením vzdorujeme tlakům z vnějšku.⁷ Vytváříme odpor nebo odboj proti vlivům společenským, ideologickým a jiným. Toto je bezesporu jedna z možností motivace k přijímání literatury a jejímu poznávání. Může však být mnohem prostší. Například takzvané „zkrácení dlouhé chvíle“ bez jakýchkoli původních nároků na vedlejší produkty (jako například sebevzdělávání, rozšiřování slovní zásoby apod.) se u drtivé většiny konzumentů literatury stává hlavním důvodem, proč ve svém volném čase sáhnou do knihovny pro dílo beletristické povahy. Jinak ale k problematice přistupuje moderní fenomenologie, jak píše Roman Ingarden v knize O poznávání literárního díla, zmiňuje zde tzv. „*badatelské stanovisko*“,⁸ které by mělo být založené hlavně na poznávání literárního díla nezávisle na subjektivním estetickém prožívání. Toto stanovisko spoluvytváří literární vědu, nepředstavuje ale ve společnosti čtenářů většinu.

Jako všechno na světě, má i motivace dva póly. Pozitivní a negativní.

1.1.1 Pozitivní motivace

Pozitivní motivace nás nutí v našem úsilí pokračovat, vyvolává další a další radostné pocity.

U dětí, které mají to štěstí a vyrůstají ve „čtenářské rodině“, se vyvíjí pozitivní vztah ke knize v podstatě samovolně. Rodiče svým zájmem o knihy dávají potomkům návod k tomu, jak ke knihám přistupovat. Pro děti je tak daleko snazší najít si k nim cestu. Psychologicky je dokázáno, že prvotní způsob učení dětí je učení nápodobou chování svého vzoru. Pozitivní motivace tedy může být rozvíjena již ve velmi rané fázi dětství napodobováním rodičů, kteří jsou vášniví čtenáři. Rodiče mohou zájem dítěte podpořit tím, že mu předkládají jednoduché dětské knihy a tím automatizují kladný vztah ke knize.

Později získává velký vliv na rozvoj naší čtenářské osobnosti také školní prostředí. Důležitým procesem je postupné osvojování čtenářské dovednosti. Nadšený přístup pedagoga

---

⁷ TRÁVNÍČEK, J.: *Čtete? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. s. 55. ISBN 978-80-7294-270-1

⁸ INGARDEN, R.: *O poznávání literárního díla*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 129.

a výběr zajímavých a přiměřených titulů v prvních letech školní docházky dokáže děti navnadit a získat je pro čtenářství v budoucnosti.

S věkem dítěte se rozšiřuje okruh jeho zájmů a tím i možných vlivů, které na ně působí. Když opomeneme již zmíněný vliv prvostupňového pedagoga, dalším významným činitelem ve formování zájmů je kolektiv vrstevníků. Za pozitivní motivaci můžeme pokládat například rozhovor blízkých kamarádů o přečtené knize. Kniha se tak lehce dostane do povědomí dítěte.

Dle mého názoru může dítě ovlivnit ve výběru knihy také knihovník, který se dostává do role zprostředkovatele. Každé dítě musí individuálně posoudit a následně vyhodnotit, jaký titul pro ně bude nejvhodnější. Knihovník provádí čtenáře od prvních nesmělých krůčků v pohádkových příbězích přes fantastické světy odvážných hrdinů až po vysoce umělecky zpracované látky světoznámých autorů.

Vezmeme-li v potaz možnou kombinaci všech těchto činitelů či působení pouze jednoho z nich, získáme jedinečnou čtenářskou osobnost s její potřebou číst.

V ideálním případě si tedy člověk knihu přečíst chce. Potom přistupuje s očekáváním, že budou navozeny příjemné pocity a vyplní-li se tato očekávání, ve výsledku čtenáře kniha obohatí a on ji lépe pozná. Postupem času se do knihoven vrací častěji a stává se z něj osoba, která považuje čtení za vhodné trávení volného času.

1.1.2 Negativní motivace

Negativní tvář motivace naopak jedince od čtení odrazuje, kvůli ní se nám úkol zdá nezajímavý, nepotřebný.

A tak bohužel i čtení je někdy motivováno negativně. Situace, kdy je osoba nucena do poznávání knih, o které nemá zájem, znamená, že osvojování obsahu neproběhne s pozitivním pocity, čímž bude ovlivněno celé hodnocení díla.

Problémy mohou nastat již při seznamování se s aktem čtení, a to hned v několika případech. Ze strany rodičů nastává tato situace, když své dítě do čtení nutí. Vytvářejí tak představu, že tato činnost je povinná, tudíž nepříjemná. Otázkou však zůstává, kde se nalézají hranice mezi vhodnou motivací začínajícího čtenáře a nucením do této aktivity.

Další překážkou se může stát i vývojová porucha, konkrétně dyslexie. Tato je buď vrozená, nebo získaná poškozením mozku. Jedná se o poruchu čtení, která člověku tuto činnost znesnadňuje. Když se k této skutečnosti přidá školní kolektiv, který se danému čtenáři

může pro jeho problémy se čtením vysmívat, rozhodně není vztah takovéto osoby ke knize nijak pozitivní.

Podle mého názoru negativně ovlivňuje přístup mládeže ke knihám současný životní styl. Existuje nepřehledné množství aktivit, které mohou vyplnit volný čas mladých lidí. K informacím se mohou dostat různými formami a kniha je upozaďována, protože čtení zabírá více času než vyhledávání na internetu nebo poslech televize a rádia. Navíc se mnoho příběhů z knih dostává na plátna kin a do obývacích pokojů skrze televize a pro mladého člověka je jednoduše pohodlnější shlédnout je celé za dvě hodiny, než je číst po několik večerů.

Neposledním typickým příkladem je školní četba, tedy okamžik, kdy knihu přečíst musíme. Studenti si kladou všemožné překážky, jen aby čtení povinných titulů oddálili, nenechají na sebe obsah působit a výsledek bývá nulový. Znovu bych tedy zdůraznila úlohu učitele jako zprostředkovatele čtenářských zážitků, protože právě on může své studenty motivovat, jestli půjde o motivaci pozitivní nebo negativní je tedy z velké části na něm.

1.2 Co potřebujeme, abychom mohli číst

Není možné otevřít jen tak ledajakou knihu a začít si v ní číst. Bez některých schopností a dovedností se, a na tom se shodnou tvůrci různorodých teorií, neobejdeme.

V první řadě je nutné znát *kód knihy*⁹, tedy její jazyk. Tento předpoklad čtení specifikuje, u jiných odvětví umění tato nutnost chybí, posluchač hudby ani pozorovatel malířského díla nemusí rozumět jazyku tvůrce. A při četbě dokonce nestačí znát pouze jazyk díla, musíme znát i jeho zaznamenávání, grafické znázornění textu, písmo. Bez této možnosti fixace textu do knihy by nebylo čtení uskutečnitelné.

Jazyk, ve kterém dílo čteme, musíme znát velmi dobře. Ideálně tedy čteme ve svém rodném jazyce, případně v jazyce, který ovládáme natolik dobře, že nemusíme překládat jednotlivá slova a skládat si tak dohromady jejich význam v jazyce rodném. Velmi dobře ho musíme znát také z toho důvodu, abychom pochopili správný význam, zabarvení slova. Mezi některými slovy jsou jen nepatrné rozdíly a často jsou právě tyto nepatrnosti důležitým vodítkem k poznání obsahu díla. Při čtení beletrie v cizím jazyce budeme možná schopni zjistit obsah sdělení, nikdy nám však neposkytne takový umělecký zážitek. Jeden z hlavních důvodů je právě nám skryté tajemství těchto expresivit. I kdybychom je byli schopni nalézt ve

---

⁹ HAMAN, A.: *Východiska a výhledy*. Praha: Torst, 2002. s. 82. ISBN 80-7215-160-6

slovnících, nálada textu a jeho poselství nám v drtivé většině případů uniknou. Potom bude mít kniha pouze edukativní funkci, nikoli však uměleckou, na které při četbě záleží nejvíce.

Existuje ještě jeden předpoklad, aby poznání díla co nejdokonalejší. A to současnost kódu knihy. Před dvěma sty lety se mluvilo (a psalo) zcela jinak než dnes. Není pochyb o tom, že většině díla napsané v 19. století bychom rozuměli. Avšak chyběl by nám právě cit pro zabarvení textu, který měli jen čtenáři, pro něž byla ta určitá kniha přítomností. Určitě bychom měli velké problémy se čtením „mezi řádky“, jen s velkými potížemi bychom našli zakódovaná poselství té doby, skryté narážky či soudobé souvislosti. Ve starých výtiscích knih určitě nalezneme obrovské umění, avšak většině čtenářů se neotevřou všechny možnosti chápání, které v díle viděli současníci autora a pochopení díla tak nemůže být dokonalé.

Abychom literární dílo opravdu poznali samozřejmě nestačí pouze znát jazyk díla, musíme být také vnímaví, připravení na estetický zážitek.

1.3 Čtenářská gramotnost

V poslední době je tomuto tématu věnovaná velká pozornost. Většinou právě ve spojení s dětmi a mládeží. Jak píše Jiří Trávníček: „*Platí-li, že vzdělání je důsledek čtení, pak platí i to, že upadá-li čtenářská gramotnost, snižuje se zákonitě i celková úroveň vzdělání.*“¹⁰

Pojem gramotnost všeobecně zahrnuje interakci mezi požadavky společnosti a kompetencemi jedince. Vyžadované schopnosti a znalosti se z tohoto důvodu měnili napříč různými obdobími a kulturami.¹¹ V současnosti se pojem gramotnost rozšířil na různorodou řadu dovedností od gramotnosti počítačové, přes kulturní, až po matematickou. Čtenářská gramotnost je dnes podřazená gramotnosti informační, která znamená mít obecně přístup k informacím, umět je získat a pracovat s nimi.

Tato gramotnost je kritériem, které se pravidelně testuje ve zkoumáních PISA (The Programme for International Student Assessment – Program mezinárodního hodnocení studentů). Tyto průzkumy jsou organizovány společenstvím nejvyspělejších zemí světa (OECD) a probíhají každé tři roky ve třech oblastech dovedností: matematické, přírodovědné a čtenářské. Bohužel musíme konstatovat, že si české děti své výsledky neustále pohoršují (z nadprůměrných výsledků v roce 2000 se v roce 2006 staly výsledky podprůměrné). V oblasti

---

¹⁰ TRÁVNÍČEK, J.: *Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. s. 57. ISBN 978-80-7294-270-1

¹¹ KOŠŤÁLOVÁ, H.: Čtenářská gramotnost a její složky. In KOŠŤÁLOVÁ, H. et al: *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl každého žáka*. Praha, 2010. s. 14

porozumění textu se také ukázalo, že se zvětšuje propast mezi dobrými a špatnými studenty. Gymnazisté si v průzkumech polepšili, zatímco studenti odborných škol bez maturity si pohoršili.¹²

Otázka čtenářské gramotnosti a problematika jejího rozvoje se v naší zemi intenzivně řeší od poloviny devadesátých let. Dnes ji v českém prostředí definuje panel pro čtenářskou gramotnost VÚP: „*Čtenářská gramotnost je celoživotně se rozvíjející vybavenost člověka vědomostmi, dovednostmi, schopnostmi, postoji a hodnotami potřebnými pro užívání všech druhů textů v různých individuálních i sociálních kontextech.*“¹³

Jednodušeji tuto problematiku vysvětluje Jiří Trávníček, když v knize Čteme? Píše, že čtenářská gramotnost je: „*funkční porozumění psanému textu*“¹⁴.

Čtenářská gramotnost v sobě obsahuje několik rovin, které na sebe navazují a vzájemně se prolínají. Jsou jimi: vztah ke čtení (vlastní potřeba číst), doslovné porozumění, vysuzování a hodnocení (kritické hodnocení přečtených textů), metakognitace (vědomá činnost, která vede k pochopení, jak člověk sám postupuje, když poznává okolní svět), sdílení s dalšími čtenáři a aplikace (využití nabytých informací v dalším životě).

Ke správnému působení knihy na čtenáře musí být tento způsobitelný ke čtení, tedy čtenářsky gramotný. Tato gramotnost se rozvíjí od útlého dětství a působí na ní všechny vlivy výše rozepsané. Jedním z hlavních vzdělávacích cílů by mělo být rozvinutí čtenářské gramotnosti každého mladého člověka, který ještě může být ovlivněn. Škola může dokonce v této oblasti vyrovnat handicap způsobený nepodnětným rodinným prostředím.

1.4 Objektivizace a konkretizace

Teoretikem, jehož knihu O poznávání literárního díla jsem využila pro svou práci, je také Roman Ingarden.

Ingarden popisuje literární dílo, dílo krásné literatury, tento spojitý vícevrstvý útvar jako estetický předmět pro čtenáře. Četba díla je jen podkladem pro jeho další vnímání. Toto vnímání obsahuje i tzv. „sluchovou“ část. Když čteme potichu, napsané znaky si spojujeme, ale nikdy nezůstane pouze u pouhého vidění záznamu. Zároveň totiž slyšíme napsané a

---

¹² TRÁVNÍČEK, J.: *Čteme? ? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. s. 46 - 47. ISBN 978-80-7294-270-1

¹³ KOŠTÁLOVÁ, H.: Čtenářská gramotnost a její složky. In KOŠTÁLOVÁ, H. et al: *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl každého žáka*. Praha, 2010. s. 14

¹⁴ TRÁVNÍČEK, J.: *Čteme? ? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. s. 17. ISBN 978-80-7294-270-1

nevyčtené. Nejdůležitější avšak zůstává vnímání výrazu napsaných slov, porozumění jejich smyslu.

Ingarden rozlišuje čtení pasivní a aktivní. Při pasivním čtení vnímáme věty stejně jako u čtení aktivního. Ale právě při čtení pasivním se člověk často omezuje na jedinou právě čtenou část textu, „*nevynakládá přitom myšlenkové úsilí, aby od rozumění větám přešel k předmětům, kterých se týkají.*“¹⁵ Tento přístup funguje mechanicky.

U aktivního čtení dochází ke stejným myšlenkovým aktům jako v pasivním případě, ale jiným způsobem. Tady totiž aktivně přistupujeme k předmětům vět. Překračujeme pouze explicitně vyjádřené situace, aktivně doplňujeme. S aktivním čtením tedy souvisí objektivizace a konkretizace, kdy se vnímatel stává spolutvůrcem díla.

Objektivizace probíhá vlastně při čtení každé věty. Nacházíme skrze ni smysl a začleňujeme jí přečtenou větu do kontextu. Objektivizace může být problematická, protože může probíhat různými směry. Ingarden pro ilustraci udává jeden příklad: „*„Pan Volodyjovský přemohl v souboji Bohuna.“ Když tuto větu vezmeme na vědomí a vykonáme jednu z objektivizací, potom do světa představovaných předmětů patří „pan Volodyjovský, přemožitel Bohuna“.* Proces objektivizace však může v tomto případě postupovat i jiným směrem a může vést k „*Bohunovi přemoženému Volodyjovským*“, a konečně je možné zobjektivizovat i sám „*fakt vítězství Volodyjovského nad Bohunem.*“¹⁶ Subjektivně se tedy může objekt zájmu měnit.

Konkretizací rozumíme tvůrčí činnost, kdy si vnímatel vyplňuje místa, která nebyla jasně stanovena autorem. Dílo obsahuje mnoho míst „nedourčenosti“. Na těchto místech autor umožnil čtenáři popustit uzdu jeho fantazii, a tím se vlastně spolupodílet na konečném výsledku díla. Různé možnosti doplnění těchto míst vedou nutně k významovým posunům díla nebo k různým vnímáním po dočtení knihy. Všechny konkretizace jsou si rovny, právě proto, že tvůrce dává vnímateli v těchto místech volné pole působnosti.

1.5 Typy čtenářů podle vzájemného směřování knihy a recipienta

Otakar Chaloupka se ve svých knihách zmiňuje, že existuje několik přístupů, jak je možné knihu vnímat. Poměrně podrobně se tomuto dělení věnuje v knize *Takoví jsme my – čeští čtenáři*. Tyto skupiny se liší ve vztahu kniha – čtenář. Rozdíly v tomto vztahu jsou především v rovině směřování, můžeme nalézt čtenáře, který směřuje do vnitřku díla a vkládá do něj své představy a jejich uspokojování, v opačném případě na sebe nechává čtenář text

¹⁵ INGARDEN, R.: *O poznávání literárního díla*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 34.

¹⁶ INGARDEN, R.: *O poznávání literárního díla*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 38.

působit a „pouze“ přijímá jeho danosti. Chaloupka hledal zastoupení těchto skupin ve společnosti během vyhodnocování průzkumu nakladatelství ADONAI, s.r.o.

První z možností je tzv. „*utvářecí, formativní pojetí*“¹⁷. Toto pojetí literaturu považuje jako součást kultury, která musí mít určitý smysl. Čtenáři předává znalosti společenských norem, přispívá k osobnímu rozvoji a vzdělávání. Recipient se v tomto pojetí považuje za člověka, který o čtených knihách nebude pochybovat. Čtenářovu cestu zde Chaloupka označuje třemi slovy: „*porozumět, přijmout, souhlasit*“¹⁸. Tato strategie se projevuje především ve škole.

Druhé pojetí, o kterém Chaloupka píše, pojmenovává „*pojetí stvrzující neboli afirmativní*“¹⁹. V tomto přístupu čtenář promítá své pocity do čtené knihy. Stvrzující pojetí přijímání literatury vzniklo později než předchozí druh, i proto je otevřenější ke všem žánrům (neodsouvá na druhou kolej knihy oddechové povahy). Recipient hledá v díle skutečnosti, kterými by uspokojil své potřeby, touhy, ale i zklamání a pocity bezmoci.

„*Interaktivní pojetí, tedy pojetí vzájemného působení*“²⁰ představuje třetí možnost vztahu mezi knihou a jejím recipientem. I když není ještě plně rozpracováno, až k tomu ale dojde, objeví se před námi možnost číst knihy ve zcela novém světle. Toto pojetí pracuje se zapojením recipienta přímo do děje. Čtenář přistupuje k příběhu aktivně a s očekáváním, které může nebo nemusí být uspokojeno, dokonce může příběh v knize přestavovat. „*Z interaktivního hlediska tedy každý vlastně čte z téhož textu jinou knihu.*“²¹

Poslední pojetí přijímání literatury by se dalo vyznačovat ve starých časech, kdy byl náš vztah k literatuře projevem kulturní a společenské úrovně. Chaloupka nazývá toto pojetí „*společenské úrovně, jinak řečeno statusové, prestižní*“.²² Tento způsob nám může připadat snobský a v určitých obdobích naší historie by byl považován za nepřijatelný. Za výhodu statusového pojetí literatury lze bezesporu považovat předpokládanou kulturní vzdělanost nebo minimálně snahu o kulturní vzdělanost, která je při tomto pojetí pro člověka důležitá kvůli jeho začlenění do společnosti. Na druhou stranu nese tento přístup nemalé riziko v podobě předstírání nereálných skutečností. Právě proto, že je společenskou nutností znát velké množství knih a orientovat se v nich, recipienti si své výsledky přikrášlují.

Může nastat i prolínání několika těchto skupin přijímání kultury. Obyčejně se spojují pojetí formativní a statusové, úzce spolu souvisejí pojetí afirmativní a interaktivní, vlastně

¹⁷ CHALOUPKA, O.: *Takoví jsme my – čeští čtenáři*. Praha: ADONAI, s.r.o., 2002. s. 91. ISBN 80-86500-53-5

¹⁸ CHALOUPKA, O.: *Takoví jsme my – čeští čtenáři*. Praha: ADONAI, s.r.o., 2002. s. 91. ISBN 80-86500-53-5

¹⁹ CHALOUPKA, O.: *Takoví jsme my – čeští čtenáři*. Praha: ADONAI, s.r.o., 2002. s. 91. ISBN 80-86500-53-5

²⁰ CHALOUPKA, O.: *Takoví jsme my – čeští čtenáři*. Praha: ADONAI, s.r.o., 2002. s. 92. ISBN 80-86500-53-5

²¹ CHALOUPKA, O.: *Takoví jsme my – čeští čtenáři*. Praha: ADONAI, s.r.o., 2002. s. 92. ISBN 80-86500-53-5

²² CHALOUPKA, O.: *Takoví jsme my – čeští čtenáři*. Praha: ADONAI, s.r.o., 2002. s. 93. ISBN 80-86500-53-5

jedno z druhého vycházejí. Stejně jako Chaloupka se zájmem sledoval v průzkumu ADONAI zastoupení těchto čtyř skupiny, i my se budeme v interpretační části této bakalářské práce snažit rozčlenit odpovědi studentů podle zmíněných kritérií a pokusíme se určit zastoupení té které skupiny.

2. Teorie čtení a čtenářství vědců v českých bádáních

Jak se dozvídáme z knihy *Východiska a výhledy* napsané Alešem Hamanem, v poststrukturalistickém období začala pozornost vědců daného oboru směřovat i k vnímání díla, tedy čtenáři. Fenomenologická filozofie se svým heslem „K věcem samým“ otevřela výhled k dalšímu studování děl z pohledu čtenáře. Pozornost se pomalu odvrací od díla samého a přenáší se na interakci mezi ním a vnímatelem. Takto tedy vznikly základy pro další literárně vědeckou disciplínu – teorie četby a čtenářství.²³

Čtenářské průzkumy byly prováděny po celé dvacáté století. Téměř všechna taková bádání probíhala ve školách nebo v knihovnách. Trávníček ve své knize zmiňuje dvě publikace z této doby: *Výzkum vztahu knihy a čtenáře v ČSSR*, jehož autory jsou Jaromír Jedlička a Ladislav Kurka, vydaný roku 1966 a *Výzkumy knihovnictví a četby v ČSR (1960-1980)*, které vyšly anonymně v roce 1985.²⁴ V knize Otakara Chaloupky *Rozvoj dětského čtenářství* se o historii zkoumání dětského čtenářství píše podrobněji. Do 20. a 30. let bylo zkoumání dětského čtenářství vedeno v Československu osamoceně, domácí vědci vycházeli z vlastních teorií a domněnek. Na počátku se v tomto směru významně zapsaly práce českého hnutí za estetickou výchovu. Mezi autory tohoto hnutí patřili například O. Hostinský nebo J. Patočka a jiní. Později se v této problematice upřednostňovala marxistická teorie dětské literatury, jejími představiteli byli mimo jiné M. Majerová, J. Fučík a další. Od 60. let začalo výraznější propojování českého a slovenského výzkumu. U všech bádání se vyskytl téměř totožný problém, a to metodologická zúženost, kvůli které všechny průzkumy neřeší důležité otázky „hodnotových úrovní literatury, hranice mezi dětským, dospívajícím a dospělým čtenářem a ontogeneze čtenářství vůbec, čtenářských postojů,“²⁵ atd.²⁶ Proto měly všechny průzkumy jen omezenou vypovídací hodnotu a dnes je nemůžeme považovat za použitelné.

V posledních dvou desetiletích se teoriemi čtení a čtenářství zabývala velká spousta vědců, samozřejmě ne pouze Aleš Haman, o kterém se zmiňuji na začátku této kapitoly. Jejich zkoumání se rozšířila a nasbírané informace i jejich vyhodnocení poskytují odpovědi na otázky týkající se čtenářství mnohem komplexněji. Názory a náhledy na tuto problematiku alespoň některých z nich, bych vám ráda přednesla.

V Česku a dřívějším Československu probíhalo několik průzkumů čtenářské zaměřených na různé části čtenářství. Aleš Haman reprezentuje skupinu z Národní knihovny

---

²³ HAMAN, A.: HAMAN, A.: *Východiska a výhledy*. Praha: Torst, 2002. s. 76. ISBN 80-7215-160-6

²⁴ TRÁVNÍČEK, J.: *Čteme? ? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. s. 13. ISBN 978-80-7294-270-1

²⁵ CHALOUPKA, O.: *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982. s. 28.

²⁶ CHALOUPKA, O.: *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982. s. 22 – 27.

ČSR, která v polovině 80. let minulého století hledala model obyčejného čtenáře v naší zemi. Vlastní průzkum vedl Otakar Chaloupka v roce 2002. Chtěl nalézt místo, jaké patří literatuře v kulturním životě Čechů. Posledním pokusem o šetření zaměřené na čtenářství provedl Ústav pro českou literaturu ve spolupráci s Národní knihovnou v roce 2007. Jiří Trávníček v roce 2008 vydal knihu *Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*, ve které shrnul toto počínání a snažil se je interpretovat, aby čtenářům této knihy popsal, jak vypadá a z jakých osobností se skládá současná česká čtenářská kultura.

2.2 Fáze osvojení literárního díla podle Hamana

Na vysvětlení čtenářovy analýzy literárního díla (samozřejmě vedle praktického výzkumu) jsem se zajímala v práci Aleše Hamana. Vnímatel si dílo osvojuje v několika fázích, jsou jimi: apercepce, interpretace a aplikace. V textu *Apercepce, interpretace, aplikace* jako fáze osvojení literárního uměleckého díla Haman podrobně vysvětluje, jak tyto fáze probíhají.

Apercepce je fáze vnímání, kdy si uvědomujeme a srovnáváme vnitřní a vnější podněty.

Zcela první věc, se kterou přijde čtenář do styku je titul. Literární vědu sice titul jako předmět zkoumání zajímal, ale „*esteticky kvalitativní a poeticky funkční hledisko ještě nebylo uplatněno.*“²⁷ I přesto je ale titul považován za důležitý, protože čtenáře musí zaujmout, vytvořit atmosféru napětí, aby jím byl čtenář donucen přečíst si dílo, a dopátrat se smyslu, který je titulem naznačen.

Další estetická kvalita, kterou text na čtenáře prvotně působí, je grafické znázornění. Nejen u poezie, kde je zřetelné, ale i u prózy (např. zvýraznění intonačního důrazu v textu apod.).

Apercepce díla poté „*probíhá v řadě aktů rozlišujících esteticky tvárné kvality díla at' textově stylizační (v případě literatury kvality prvků a komponentů přirozeného jazyka), či významově kompoziční (kvality tématických motivů a jejich komplexů).*“²⁸

Výsledkem estetického vyhodnocování poeticky funkčních kvalit textu je prožitek estetické hodnoty. Estetické hodnocení je provázeno emocemi. Tyto emoce jsou v drtivé většině případů polárními hodnotami. Dílo může vnímatelovo očekávání naplnit nebo nenaplnit. Téměř v každém případě dochází k hodnocení ve smyslu „*atrakce – averze*“²⁹, kdy si čtenář osvojuje dílo s pocity přitažlivosti nebo odpudivosti.

²⁷ HAMAN, A.: *Východiska a výhledy*. Praha: Torst, 2002. s. 67. ISBN 80-7215-160-6

²⁸ HAMAN, A.: *Východiska a výhledy*. Praha: Torst, 2002. s. 69. ISBN 80-7215-160-6

²⁹ HAMAN, A.: *Východiska a výhledy*. Praha: Torst, 2002. s. 70. ISBN 80-7215-160-6

Možnost pochopení záměru autora, rozšifrování obsahu je další fází recepce díla – interpretace, která navazuje na apercepci. V této fázi „*vnímatel rekonstruuje autorův záměr a vyhodnocuje jeho bohatství i úspěšnost jeho ztvárnění projevující se v tvárně funkční esteticky kvalitativní „nasyčenosti“ díla.*“³⁰ Čtenář tedy posuzuje dílo z hlediska jeho umělecké kvality. Existuje jistě rozdíl mezi interpretací běžného čtenáře a profesionálním interpretem. A dokonce ani profesionální interpret se při kritice nedokáže leckdy oprostít od původních subjektivních emocí.

Fáze aplikace spočívá v začlenění díla do kontextu. Tyto kontexty jsou, jak píše Haman, dva. Začlenění do literárního kontextu je první z možností. Jde hlavně o záležitost odbornou. Tímto začleňováním se dotýkáme otázek tradice a klasičnosti a problému antitradičnosti ve své době – tedy o díla svou dobou nepochopená a do kontextu se zapojují až po čase. Druhým kontextem, pro běžného čtenáře významnějším, je začlenění do kontextu životního. Zde čtenář zapojuje dílo do své osobní situace a hodnotového systému a určuje si osobní vztah k danému textu.

Aleš Haman ve svých textech upozorňuje na mnohé další otázky ohledně čtení a čtenářství. Sám je i prakticky zkoumá, aby pochopil čtenářskou veřejnost a proces čtení a mohl výsledky zkoumání zveřejnit.

2.2.1 Průzkum čtenářských preferencí

Průzkum Aleše Hamana probíhal v letech 1982 – 1985 a byl realizován tehdejší Státní knihovnou ČSR. Na otázky odpovídalo kolem 1000 respondentů, kteří reprezentovali „*standardní vzorek čtenářské obce soustředěné kolem veřejných knihoven.*“³¹ Dotazník se týkal tří okruhů čtenářství. Jako první byly středem pozornosti čtenářské zájmy ve vazbě na kulturní aktivity, druhý sledoval kulturu četby a třetí se zabýval vztahem čtenáře ke knihovnám.

V části průzkumu byl využíván princip Osgoodova sémantického diferenciálu, tedy seřazení významově polárních výroků. Tímto způsobem byl zjišťován model čtenáře tehdejší doby. Zjistilo se, že všeobecně se lidé přikláněli k pojetí literatury, která baví, zobrazuje života takový, jaký je a osvobozuje od předsudků. Rozdíly se objevily mezi pohlavími (muži kladli větší důraz na literaturu podněcující myšlenky, ženy se zaměřují na díla emocionálně uspokojující). Svou roli hrál samozřejmě také věk respondenta (starší věkové kategorie

³⁰ HAMAN, A.: *Východiska a výhledy*. Praha: Torst, 2002. s. 73. ISBN 80-7215-160-6

³¹ HAMAN, A.: *Východiska a výhledy*. Praha: Torst, 2002. s. 83. ISBN 80-7215-160-6

směřovaly k literatuře smírné a uvolňující, mladí naopak tíhli k dílům revoltujícím). Projevila se také úloha vzdělání. S vyšším vzděláním vnímatel přijímá dílo aktivněji. Lidé se základním vzděláním a středoškoláci tíhnou k literatuře pozitivněji laděné, která vyřeší životní problémy a skýtá uklidnění. Vysokoškolsky vzdělaní respondenti zase touží po změně a vybírají si literaturu, která je nutí přemýšlet. S oblibou určité literární formy se také model čtenáře měnil. U těch, kteří upřednostňují poezii, se v první řadě ukazovala preference citovosti, entuziasmu a otevřeného řešení problémů. Milovníci dramatických textů se vyznačovali výchovnými rysy a touhou po změně. Specifikem tohoto průzkumu a doby před rokem 1989 se stali čtenáři preferující písňové texty. Mají totiž typický rys vzdoru např. proti falešným autoritám.

Tyto výsledky shrnul Haman do knihy *Literatura z pohledu čtenářů*, která byla vydána v roce 1991.

Nevýhodou Hamanova šetření bylo omezení pouze na návštěvníky veřejných knihoven, a tím pádem také jejich fondu. Nemohl tak být postihnout čtenář, který využívá například pouze svoji rodinnou knihovnu nebo si knihy obstarává jinými způsoby, jakými může být nákup v knihkupectví nebo půjčování mezi známými a přáteli.

2.3 Průzkum nakladatelství ADONAI

Otakar Chaloupka se problematikou čtenářství zabývá v knize *Takoví jsme my – čeští čtenáři*, ve které shrnuje údaje zjištěné během průzkumu nakladatelství ADONAI, s.r.o. Tato kniha je z uvedených nejspíše nejpopulárnější a dotýká se všeobecných otázek čtenářství. Chaloupka odpovídá na otázky jako „*Přestaneme v novém tisíciletí číst knihy? Konec gutenbergovské civilizace? Jaký je dnešní český čtenář?*“³² atd.

Výroky v jeho knize znějí spíše negativně. Zapojuje do souvislostí všeobecně platné myšlenky a soudy, které by třeba leckoho nenapadlo zkoumat, protože se jeví jako samozřejmé. Příkladem může být tvrzení, že čtenář stojí na konci knižního řetězce, takže o něm rozhoduje. Když čtenáři určitý druh literatury nechtou, knihkupectví ho nenakupují, nakladatelství nevydávají a autorům pak zbývá se přizpůsobit, shánět sponzory nebo nepsat. Když tedy čtenář některý typ knih nechce, neexistuje důvod, proč by měly vycházet. O knize se zde tedy mluví jako o kterémkoli jiném produktu na trhu.

Chaloupka sleduje také vývoj čtenářství u nás po roce 1989. „*Po roce 1989 literatura ztratila svou dřívější náhradní roli, objevily se nové možnosti nejen mediální, ale i v životním*

---

³² CHALOUPKA, O.: *Takoví jsme my – čeští čtenáři*. Praha: ADONAI, s.r.o., 2002. s. 8, 11, 15. ISBN 80-86500-53-5

stylu.“³³ A tak literatura znovu získala svůj původní význam, tedy funkci hlavně zábavnou. Nebylo již třeba literaturou ukazovat svůj postoj k době. K tomuto došlo tedy až po první vlně polistopadového nadšení, kdy se ve velkém překládaly texty zakázaných autorů jako byl J. Škvorecký, M. Kundera, V. Havel a další. Následoval rozmach vydávání literatury faktu nebo překládání cizojazyčných titulů oddechovějšího rázu, které se před Sametovou revolucí nevydávaly, protože byly považovány za pokleslé. Objevil se ještě jeden druh knih, které se rozšiřovaly. A to vzpomínkové knihy známých osobností. Všechny tyto novinky ale postupně upadaly až se čtenářství dostalo do dnešní nepřívětivé podoby, kdy je nabídka volnočasových aktivit velmi široká a prostor pro čtení se zužuje.

2.2.1 Průběh šetření a zjištěná data nakladatelství Adonai

V knize *Takoví jsme my – čeští čtenáři* se Chaloupka opírá o průzkum vedený nakladatelstvím Adonai, který proběhl v roce 2001. Šetření proběhlo formou krátkodobé ankety, při které byli oslovováni lidé na ulici, aby odpověděli na několik otázek. Při tomto výzkumu nebyl brán ohled na pohlaví, věk nebo vzdělání respondentů. Při získávání odpovědí bylo nejdůležitější získat výroky o čtení a kultuře, které jsou všeobecně platné v české společnosti.

Chaloupka dává největší prostor oddílu průzkumu, kde byly odpovídajícím kladeny otevřené otázky. Zněly takto: „*Jaké je podle vás místo literatury, knih a kultury celkově v životě člověka, a proč si to myslíte? Dovedete si představit člověka bez kultury? Jak by vypadal? Jak se díváte na rozdíl mezi „velkou“ a zábavnou kulturou?*“³⁴

Z těchto tří otevřených otázek bylo možné vyčíst hned několik znaků o současném českém čtenáři. Velmi často převažovaly v odpovědích na první otázku týkající se postavení literatury ve společnosti odpovědi velmi kladné, respondenti kladli literaturu třeba až na první místo v žebříčku hodnot. Tento údaj samozřejmě nemůže být stoprocentně pravdivý. Značí ale všeobecné povědomí o tom, že literatura a kultura má své důležité místo ve společnosti nebo by alespoň podle konvence měla mít. A těmito ryze kladnými odpověďmi respondenti tuto konvenci přijímají.

Mimo jiné nakladatelství Adonai došlo i k závěru, jak dnešní společnost vnímá kulturu celkově. Existují dvě pojetí kultury. Užší pojetí, kdy se omezuje na díla umělců, kteří se tak sami nazývají. V užším pojetí hledíme tedy pouze na malířství, hudbu nebo literaturu.

---

³³ CHALOUPKA, O.: *Takoví jsme my – čeští čtenáři*. Praha: ADONAI, s.r.o., 2002. s. 13. ISBN 80-86500-53-5

³⁴ CHALOUPKA, O.: *Takoví jsme my – čeští čtenáři*. Praha: ADONAI, s.r.o., 2002. s. 22. ISBN 80-86500-53-5

Naopak širší pojetí má mnohem širší záběr. Řadit bychom sem mohli všechny duchovní i hmotné hodnoty, které člověk vytvořil. Z těchto dvou možností je upřednostňováno (jak je patrné z odpovědí na druhou otázku) právě širší pojetí kultury jako obraz toho, co za kulturu respondenti považují. Nejde tedy jen o umělecké počiny, ale i o kulturu chování nebo třeba kulturu oblékání (mnohokrát bylo v odpovědích zmíněno, že člověk bez kultury by vypadal jako bezdomovec).

Při dotazování na rozdíl mezi „velkou“ a zábavnou literaturou odpovídající často škatulkovali, používali různých výmluv a omlouvali sami sebe, že se právě „velké“ literatuře nevěnují. Zábavná literatura je spojována s relaxací, zatímco literatura „vyšší“ znamená pro respondenty hlavně poznávání a rozvíjení osobnosti.

Průzkum nakonec nevyznívá nakonec tak negativně jako domněnky na začátku titulu Takoví jsme my – čeští čtenáři, můžeme ale očekávat, že vřelý vztah ke knize bude záležitostí čím dál více výlučnou a k rekreačnímu čtení se lidé dostanou jen tehdy, kdy nebudou mít žádný „lepší způsob“ trávení volného času.

2.3 Současná čtenářská společnost

Jiří Trávníček se v knize Čteme? v první části zabývá obecně fenoménem čtení. Poukazuje na důležité faktory jako je motivace a věk čtenáře.

Staví proti sobě kulturní nátlak a individuální volbu a usuzuje, že motivace není nikdy extrémně vyhraněná. Vždy se tyto dva póly ovlivňují. *„Těžko lze popřít, že čtení je aktem individuální volby, ale těžko lze popřít i fakt, že tato volba je určena mnoha vlivy a faktory takřkajíc „vnějšími“.* Čtení nás socializuje i individualizuje, determinuje i osvobozuje od determinací, dostává nás pod kulturní tlak a zároveň nás z tohoto tlaku vymaňuje...“³⁵

Trávníček si všímá, že dnešní čtenáři jsou třemi generacemi, které jsou kvůli historickým událostem a rozdílnému postavení knihy ve společnosti dané doby rozdílné. Pro mou práci je důležitá nejmladší generace. Tato jako první vyrůstá již v polistopadovém liberalismu, je sociálně rozrůzňována. Knižní trh se v této době stává v podstatě přesyceným a ani člověk, který se o knihy zajímá, není schopen sledovat všechny knižní novinky. Tito mladí lidé jsou zastiženi globalizací. A přesto (nebo právě proto) se u nich objevuje fenomén „ghettoizace“³⁶, což znamená, že se vytvářejí specifické skupiny čtenářů vyznávajících jeden

---

³⁵ TRÁVNÍČEK, J.: Čteme? ? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize. Brno: Host, 2008. s. 25. ISBN 978-80-7294-270-1

³⁶ TRÁVNÍČEK, J.: Čteme? ? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize. Brno: Host, 2008. s. 22. ISBN 978-80-7294-270-1

žánr (např. manga, fantasy). Lidé této generace se ke knize stavějí jako k partnerovi, nemají k ní tak bezvýhradný vztah jako generace předešlé.

Trávniček všeobecně hledá spojitosti a rozdíly mezi styly života různých jedinců a způsob, jak do nich zasahuje kniha.

2.3.1 První český reprezentativní průzkum zaměřený na čtenáře a čtení pod patronátem Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v.v.i., a Národní knihovny ČR

Průzkum, který začal v roce 2007 a jeho uskutečnitelé plánují opakování po třech letech, je jak kvantitativní, tak kvalitativní. V části kvalitativní nejde o tak velké vzorky dotazovaných, ale otázky jsou směřovány k motivacím a působením okolí na čtenářské biografie.

Statistické šetření, o které se Trávničkova kniha opírá, spočívalo ve vyplnění 38 otázek, a to tak, že byl přítomen tazatel i dotazovaný. Mezi otázkami byly jak uzavřené varianty (volba z předepsaných možností), polouzavřené (předepsané možnosti, ale i možnost pro vlastní alternativu) i otevřené (svobodná volba dotazovaného). U některých otázek bylo možné odpovídat pouze jednou variantou z nabízených odpovědí, u jiných si respondenti mohli vybrat více možností.

Ve výkladu tohoto průzkumu se dozvídáme, že 83% obyvatel České republiky přečte alespoň jednu knihu za rok, tudíž je součástí čtenářské komunity. Nejvíce určujícími proměnnými jsou vzdělání a pohlaví. 95 % lidí s vysokoškolským titulem se zařazuje mezi čtenáře, u osob, kteří nedošli ke složení maturitní zkoušky je to 68%. Co se týká pohlaví čtenáře, mezi ty vášnivější patří ženy. Typickým měřítkem je také ekonomická aktivita, se kterou souvisí věk respondentů. Rapidně klesá zájem o knihu mezi 24 a 25 lety, kdy narůstá ekonomická aktivita jedince a naopak čtenářů přibývá po 55. roce, kdy stoupá počet lidí, kteří přestávají být ekonomicky aktivní (toto zvýšení trvá asi deset let, protože u lidí starších 65 let přichází znovu úpadek zřejmě z důvodu vyšší nemocnosti a celkového poklesu všech aktivit). Náš vztah ke knihám podle Trávničkovy interpretace podmiňuje zaměstnání, a to z jedné třetiny. Čím je práce duchovnější rázu, jsme jí ovlivněni více.

Stejně jako Haman dochází i Trávniček k výsledku, že ženy se orientují spíše na knihy „zábavně-zážitkové“³⁷, zatímco muži vyhledávají knihy s výraznou složkou „informativně-poznávací“³⁸.

---

³⁷ TRÁVNÍČEK, J.: *Čteme? ? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. s. 165. ISBN 978-80-7294-270-1

Protože šlo o průzkum na základě sebehodnocení, je si přípravný tým vědom možnosti zkreslení. Všeobecně je míra přetvářky jednou z nejvyšších, mluvíme-li o čtení a knihách. Tudíž je při výstupu zdůrazněno, že reálné hodnoty budou s největší pravděpodobností o trochu nižší, než přiznané.

3. Metody průzkumu

Předmětem sociologického průzkumu jsou situace, které se nazývají sociální nebo sociálně psychologické jevy. Tyto vycházejí z chování jedinců a vztahů mezi nimi. Sociální jevy není možné vždy přesně rozpoznat, víme ale, že vždy vznikají mezi lidmi a jejich vzájemným ovlivňováním jsou obohacovány o nové kvality. Získávání dat je nejpodstatnější operací celého průzkumu, případné chyby již není možné napravit a s daty, které už jednou získáte, musíte pracovat. Při použití jakékoli varianty dotazování je velmi důležitý kontakt s respondentem. Tazatel musí umět vzbudit zájem jednotlivce o daný průzkum a získat jeho důvěru. Metody výzkumu člení text Metody sociologického a sociálně psychologického výzkumu do čtyř základních kategorií. Za nejběžnější typ se považuje dotazování, následuje ho pozorování, které zachycuje chování lidí v určitých situacích. Při experimentu výzkumník zasahuje do událostí a vyhodnocuje je. Poslední kategorie se nazývá analýza věcných skutečností a zahrnuje skutečnosti proběhlé spontánně nebo i uměle vyprovokované. Ve své práci se budu věnovat metodám dotazování, které jsem využila pro zjištění potřebných údajů.

3.1 Metoda č. 1 – dotazník

Dotazník je jednou z nejběžnějších metod používaných pro sběr dat k různým průzkumům. Skládá se ze série otázek, jejichž cílem je posbírat důležitá fakta a názory od různých respondentů. Vyhodnocením odpovědí můžeme získat odpovědi na otázky kladené v začátcích šetření.

Nejdůležitější roli hraje správné sestavení dotazníku, aby byl pro respondenta snadno pochopitelný a zároveň pokryl širokou škálu možných odpovědí, a aby byl zadavatel schopen vyhodnotit obdržené údaje do ucelené výpovědi. Tvůrce dotazníku by se tedy měl držet několika zásadních vlastností, které by měl dotazník mít. Zcela nejdůležitější je mít dotazník srozumitelný pro odpovídajícího. Na otázky bude odpovídat široké spektrum lidí, od vysokoškolsky vzdělaných až po absolventy základní školy, a proto by měl zadavatel dbát na

---

³⁸ TRÁVNÍČEK, J.: *Čteme? ? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. s. 165. ISBN 978-80-7294-270-1

jednoduché a srozumitelné formulace vět, stejně tak na jejich obsahovou srozumitelnost. Mezi další neméně důležité vlastnosti patří snadná orientace v dotazníku a jednoduché vyplňování. Nežádoucí by zcela jistě bylo, kdyby se dotazovaný musel soustředit více na způsob vyplňování (například složité spojování výrazů) místo koncentrování se na obsah odpovědi. V dobře připraveném dotazníku by také respondent neměl nalézt žádnou gramatickou ani typografickou chybu.

Formulování otázek bychom mohli považovat za samostatnou kapitolu, protože tento úkol není jednoduchý a kompletně na něm závisí úspěch dotazníku. Podstata spočívá ve vytváření jednoznačných možností odpovědí. Ihned po přečtení musí respondenti chápat, co která odpověď znamená a musí si být jistí, že naleznou variantu odpovídající jejich názoru. S tímto souvisí nenáročné formulování vět. Zcela určitě musí náročnost odpovídat schopnostem cílové skupiny. Pro dotazník na univerzitách si jistě zvolíme jiné formulace a jiný slovník než pro dotazník na základních školách nebo třeba v továrnách. Slova použitá v dotazníku by měla být odpovídajícím blízka a měla by odpovídat jejich přirozenému vyjadřování (samozřejmě ve spisovné formě). Věty v dotaznících se formulují stručně a jasně, aby nebyl odpovídající znuděn pouhým čtením zadání, potřebujeme totiž jeho soustředění hlavně na vyjadřování jeho postojů k dané problematice.

Když má zadavatel vytvořené otázky a odpovědi, musí se rozhodnout, jaké možnosti respondentovi poskytne. Celý dotazník může být postaven na uzavřených otázkách, které mají daný počet možných odpovědí a neexistuje možnost dopsání dalších variant. Nebo může tvůrce využít polozavřených otázek, kde nabídne několik možností odpovědi a k nim přidá jednu, ke které respondent může dopsat tu, jež není v nabídce, a přesto se mu zdá pro něj nejdůležitější. Jako poslední z této škály se nabízejí otázky otevřené, kde není předepsaná ani jedna varianta odpovědi a odpovídajícímu je tak ponechána možnost volby.

U otevřených otázek nastává naprostá svoboda volby respondenta, což se zdá jako výhoda, naproti tomu však tato svoboda znesnadňuje práci při vyhodnocování takového dotazníku. Při využití uzavřených otázek je odpovídající své svobody zbaven a musí nalézt svou odpověď mezi odpověďmi připravenými. Respondent má tak usnadněnou práci, ale i zde se nachází úskalí v podobě náhodného označení odpovědi a zkreslení průzkumu.

Zkreslení průzkumu může nastat samozřejmě při využití jakékoli metody, kdy respondenti nemohou využít měřitelných údajů a spoléhají se na sebehodnocení. Potom záleží na tématu, kterého se průzkum týká. V drtivé většině ale nemůžeme považovat sepsané hodnoty za reálné, podle tématu budou buď trochu nadhodnocené, nebo podhodnocené, záleží na tématu dotazování. V určitých oblastech života se očekává určitá úspěšnost, a protože

realita bývá jiná, v dotaznících se respondent nadhodnocuje (zde by mohlo jako příklad sloužit právě čtení). Existují pak ale i oblasti života, ve kterých se chováme nadprůměrně oproti očekávání společnosti, a tak si při vyplňování dotazníků s těmito tématy reálné hodnoty upravíme, podhodnotíme sami sebe.

3.2 Metoda č.2 – Interview

Interview neboli rozhovor je další z metod, které jsem využila pro svůj průzkum. Při tomto způsobu dotazování jde o interakci mezi tazatelem a dotazovaným.

Touto metodou se dají zjišťovat informace kvantitativní, ale také kvalitativní. Interview má dvě role, které musí být vždy obsazeny. První roli obsadí člověk, který připraví otázky a má průběh celého rozhovoru pod svou kontrolou, tedy moderátor. A druhou rolí může být jedinec nebo skupina lidí, která na moderátorovy otázky reaguje. Tento druh rozhovoru nemá tedy partnerskou povahu, ale jasně z něj vyplývá, kdo má kterou úlohu. Moderátor usměrňuje cestu, kterým se rozhovor ubírá, aby získal informace, o které má zájem, určuje okruhy, témata a otázky. Odpovídající moderátorovu roli přijímá a je ochoten odpovídat mu na otázky, které mu vybírá.

Stejně jako u dotazníku, i u interview je třeba pozorně připravovat otázky, srozumitelně je formulovat a myslet na cílovou skupinu, se kterou bude moderátor interview vést. Tato forma tázání se ale umožňuje moderátorovi fungovat operativně. V případě, kdy dotazovaný nerozumí otázce, může ji moderátor opravit tak, aby byla pro tuto osobu srozumitelnější (nesmí se však změnit její původní význam). Interview také umožňuje spontánně reagovat na dotazovaného a obohatit tak vedený rozhovor o další aspekty. Nutně musí zadavatel myslet i na atraktivitu pokládaných otázek, aby udržel pozornost respondenta i jeho ochotu odpovídat. Rozhovor může být ovlivněn několika faktory, např. prostředím, ve kterém probíhá (rozdíl samozřejmě bude v prostředí klidném a hlučném prostředí) nebo osobnostmi obou zúčastněných (pro rozhovor tváří v tvář jsou důležité všechny složky komunikace, tedy jak verbální, tak neverbální).

Nevýhodou interview může být větší časová náročnost než u dotazníku. Dotazník stačí jen přečíst a označit svůj pohled na problematiku zapsaný stručnou odpovědí. Při interview si dotazovaný ale musí otázku vyslechnout a po rozmyšlení skládat svůj názor do vět srozumitelných pro tazatele, což zabere několikanásobně více času. Druhou možnou nevýhodou je menší sdílnost odpovídajících. Anonymní dotazník, u kterého jste sami a nikdo vás nesleduje a vaše odpovědi nehodnotí, se vyplňuje snadněji a odpovědi se nacházejí lépe, než když před vámi stojí osoba čekající na vaši odpověď. Z tohoto důvodu mohou být

odpovědi zkreslené, a to do podoby, která odpovídá společenským normám nebo ideálům. Za poslední nevýhodu považují horší možnost vyhodnocování a interpretace odpovědí. Jedná se zde o stejný případ jako u vyhodnocování otevřených otázek v dotazníku. Odpovídající nemá na výběr z možností, a tak je těchto možných variant odpovědí nekonečné množství. Tímto se zhoršuje eventualita provedení výstupu z průzkumu.

Mezi výhody osobního dotazování patří možnost získání hlubších odpovědí týkajících se hlavně kvalitativního výzkumu. Rozhovor může být pro respondenta zajímavější, takže se jeho použitím sníží počet odmítajících. Zároveň, protože je interview vedeno tazatelem, mohou být eliminovány nepříznivé vlivy (zadavatel otázek je může upřesňovat, vyvarovat se špatnému pochopení ze strany odpovídajícího atd.)

3.3 Volné vyprávění

Tato metoda vychází vlastně z rozhovoru nebo interview. Ve volné vyprávění ji mění pouze to, že dotazující položí dotazovanému jedinou otázku, tím vymezí prostor pro odpověď a nechá dotazovaného mluvit tak dlouho, jak chce. Nekladou se žádné doplňující otázky ani se neusměrňuje tok myšlenek vyprávějíciho. Předpokládá se, že tímto vyprávěním se tazatel dozví více informací o vnitřních pohnutkách a vnitřním životě dotazovaného. Vnitřní svět zůstává většinou při vedeném rozhovoru skryt a motivace k jednání se tazatel upřímně nedozví.

Samozřejmě i zde se setkáme s několika nevýhodami. Stejně jako u interview se volné vyprávění dá pouze těžko spočítat, a tak je složité dojít k vypovídajícím závěrům. Aby vůbec mohlo dojít k jakémukoli srovnávání, musí tazatel dobře zvolit první otázku a neměnit ji po celou dobu průzkumu, aby podmínky všech vypravěčů byly totožné. Když jsem psala o ostýchavé sdílnosti odpovídajících u rozhovoru, troufám si tvrdit, že u volného vyprávění se tento problém ještě prohlubuje. Není jednoduché vyprávět o svých zážitcích, postojích a názorech v souvislé řeči třeba i po několik minut před osobou, kterou neznáme. Tvůrci takovýchto průzkumů se tedy mohou setkat s neochotou odpovídajících právě z tohoto důvodu. Dotazujícímu se může také stát, že volné vyprávění se zmenší na odpověď nerozvitou větou. Jedním z důvodů může být právě uvedený nebo bohužel nemá dotazovaný co k vybranému tématu říct, buď ho nezná, nebo ho nezajímá a podobně.

4. Průzkumy provedené v Jaroměři

Veřejná knihovna v Jaroměři vznikla již 3. října 1896. Na počátku knihovna vlastnila 719 svazků, její fond se ale velmi rychle rozšiřoval a jen o několik málo let patřila mezi čtyři největší knihovny v Čechách.³⁹ Knihovnu dnes tvoří několik poboček. Hlavní budova stojí v Jaroměři a je rozdělena na dětské a dospělé oddělení. Druhá nejnavštěvovanější pobočka je čtenářům k dispozici v Josefově. Třetí pobočku naleznou zájemci o knihy také v Jaroměři Na Zavadilce – největším místním sídlišti. Městská knihovna v Jaroměři spravuje i několik obecních poboček např. ve Vlkově, Velichovkách nebo Rasoškách.

Jaroměřská knihovna v posledních letech provedla dva průzkumy mezi svými čtenáři. Starší z nich se orientoval na tituly, které by si čtenáři rádi vypůjčili, ale na pobočkách Městské knihovny v Jaroměři je nenalezli. V tomto šetření, které bylo uskutečněno v roce 1998, se vyskytovaly i dotazy směřující k preferovaným žánrům četby a zájmům návštěvníků knihovny. Druhá anketa se dotazovala na spokojenost čtenářů se službami knihovny spíše ve smyslu ryze praktickém. Tato probíhala v období od dubna do června roku 2010.

Písemné výstupy ve formě jakékoli zprávy ale nebyly vyhotoveny. K novějšímu průzkumu byla na internetových stránkách jaroměřské knihovny zveřejněna tabulka se všemi odpověďmi z navrácených anketních lístků. K průzkumu zaměřenému na preference čtenářů žádná oficiální písemná zpráva vydána nebyla, proto jsem se musela na výsledky a vyhodnocení zeptat tehdejší ředitelky knihovny, paní Věry Sílové.

4.1 Průzkum Městské knihovny v Jaroměři zaměřený na žánrové preference návštěvníků

Tato anketa probíhala od ledna do června roku 1998 a její otázky sestavovaly knihovnice tak, aby se dozvěděly, o jaký druh knihy by případně měly rozšířit knihovnický fond. Stěžejním tématem tedy bylo podle slov paní Věry Sílové: „Jaké knihy si v knihovně nejčastěji půjčujete a o jaké novinky byste měli případně zájem?“

Na anketu mohli odpovídat všichni návštěvníci knihovny, tedy děti i dospělí. Někdejší ředitelka knihovny vzpomíná, že odpovědí se tehdy vrátilo poměrně velké množství – asi 200 navrácených vyplněných anketních lístků. I když je k 31. 12. 2010 v knihovně zaregistrováno 2412 čtenářů, z toho 765 návštěvníků dětského oddělení knihovny a návratnost se může zdát nízká, v Jaroměři jsou v tomto ohledu zvláštní poměry a toto číslo se považuje za úspěch.

---

³⁹ Po knihovně v Praze, Plzni a Litomyšli.

V odpovědích se neobjevily žádné nečekané výsledky. Dospělým čtenářům skladba knižního fondu vyhovovala a výběr označili za dostatečný. Ženy nejčastěji označovaly za nejpůjčovanější tituly beletrii a životopisná díla. U mužů převažovala literatura faktu a poté beletrie. Děti naopak většinou spokojené nebyly. Výběr v knihovně pro ně byl poněkud dětinský a vyžadovaly knihy současnější. Ředitelka knihovny k odpovědím mladých návštěvníků knihovny říká: „Byli jsme překvapeni, co dětským čtenářům v naší nabídce chybí. Nejčastěji uváděli, že by si rádi vypůjčili knihy hororově laděné, plné krve a magie. Chtějí se při čtení bát.“

Z těchto dat byla zpracována pouze zpráva pro vnitřní potřeby knihovny a po několika letech byla vyhozena do sběrný papíru a smazána z počítačů.

Anketa si kladla za cíl zjistit, jak je třeba vylepšit obsazení knihovnických regálů. Svůj účel splnila. Zaměstnanci knihovny potřebné informace získali a mohli na potřeby svých zákazníků reagovat. Do dětského oddělení se tehdy přikoupily nově vydávané knihy, jejichž příběhy se nedotýkaly pouze jemných a pozitivně laděných příběhů a při výběru nových titulů pro dospělé čtenáře se pokračovalo stejným způsobem.

4.2 Anketa spokojeného čtenáře

Anketa tázající se na spokojenost čtenáře se službami Městské knihovny v Jaroměři byla uskutečněna během tří měsíců v roce 2010. Čtenáři hodnotili služby knihovny, např. otevírací dobu, práci knihovnic nebo zpracování internetových stránek. V anketě se objevily také otázky směřující k četnosti návštěv knihovny a odpovídající byli požádáni o vyjádření se k jednotlivým službám poskytovaným v knihovně jako kopírovací služby, poskytování internetu pro veřejnost nebo meziknihovní vypůjčování knih.

Anketní lístek utvářelo devatenáct uzavřených otázek a na konci byl ponechán prostor pro vlastní připomínky respondentů. U jedenácti z položených otázek tvůrci dotazníku použili škálové možnosti odpovědí. U nich respondent vybírá ze zadané škály tvrzení, které nejvíce odpovídá realitě (hodnocení 1 – 5 jako ve škole nebo rozmezí mezi zcela spokojen až zcela nespokojen). V tomto šetření odpovědělo 39 návštěvníků knihovny. Takový počet vyplněných vrácených anketních lístků samozřejmě nemůže vyjadřovat názor většiny návštěvníků knihovny, přesto si pracovníci knihovny i těchto několika málo odpovědí váží hlavně pro subjektivní připomínky jednotlivých respondentů.

Ze získaných informací lze vyčíst, že spokojenost čtenářů jaroměřské knihovny je vysoká. Žádný respondent nevyjádřil nespokojenost s více než jednou službou nabízenou

jaroměřskou knihovnou. Téměř u žádné z otázek nedošlo k podprůměrnému hodnocení od více dotazovaných. Jediným takovým případem bylo hodnocení prostorů stávající knihovny, který nevyhovoval dvěma respondentům.

Třicet tři ze třiceti devíti lidí, kteří na anketu odpověděli, navštěvují knihovnu minimálně jednou měsíčně. Třináct z nich přichází do knihovny dokonce pravidelně každý týden. Třicet šest odpovídajících si půjčuje knihy, aby je četli ve svém volném čase, čtení je pro ně koníčkem.

V připomínkách jednotlivých návštěvníků nalezneme nejčastěji slova chvály. Několik málo připomínek (k rozvržení prostoru knihovny nebo k např. k omezenému výběru časopisů) bylo zaznamenáno také, ale v takovém počtu navrácených anketních lístků se mohou považovat pouze jako názor jednotlivce, nikoli jako směrodatný podnět pro změnu ve stávajícím řádu knihovny.⁴⁰

5. Průzkum mezi středoškolsky vzdělávanými studenty v Jaroměři

Nejdůležitější částí mé práce je ale vlastní průzkum čtenářství středoškoláků v Jaroměři, kterému bych se nyní ráda věnovala.

Jaroměř, která leží v Královéhradeckém kraji, byla poprvé zmíněna v roce 1126. Patří mezi královská věnná města (od roku 1307 patřilo manželce Václava II. Elišce Rejčce jako věnné město českých královen) a její součástí je také pevnost Josefov. Tato pevnost vznikala v letech 1780 – 1791 za vlády císaře Josefa II. a měla fungovat jako obrana státu po ztrátě Slezska a Kladska, nikdy ale boj nezažila, do dnešní doby se ale zachovala a může tak návštěvníkům tohoto historického místa připomínat fortifikační umění 18. století, kdy bylo na svém vrcholu.⁴¹

V Jaroměři v současné době žije 12 678 obyvatel. Momentálně v Jaroměři fungují dva subjekty, které vzdělávají mládež na středoškolské úrovni. Prvním z nich je Gymnázium a střední odborná škola v Jaroměři. Zde studuje 459 žáků. Škola nabízí buď studium všeobecného gymnázia (čtyřletého i osmiletého), nebo pedagogického lycea, na kterém si od

---

⁴⁰ *Vyhodnocení Ankety spokojeného čtenáře 2010.*

URL: http://knihovnajaromer.wbs.cz/akce/vyhodnoceni_ankety.xls [cit. 2011-30-5]

⁴¹ Na území Rakousko-Uherska vzniklo hned několik podzemních obranných systémů. Vedle Josefova uskutečnil císař stavbu také v Terezíně. Tyto dvě pevnosti vznikly podle totožných návrhů francouzského francouzský inženýra Claude-Benoit chevalier de Saint-Louis Duhamel de Querlonde (Klaudius Benedikt rytíř řádu Svatého Ludvíka Duhamel z Querlonde). I když tato opevnění vypadají dodnes zcela stejně, využívána byla naprosto odlišně. Návštěvníci tak jezdí do Terezína jako do pomníku 2. světové války, v Josefově obdivují umění 18. století. (MERTLÍKOVÁ, O.: *Josefov. Průvodce městskou památkovou rezervací.* Městské muzeum v Jaroměři, 1987)

druhého ročníku mohou studenti určit specializaci na tělesnou výchovu, cizí jazyky nebo humanitní studia. V budově současného Gymnázia a střední odborné školy v Jaroměři probíhá výuka již od roku 1919.⁴² Od 1.9.2011 ale bohužel nastává změna a pedagogické lyceum bude pro budoucí žáky Ministerstvem školství uzavřeno v rámci snižování počtu středních škol v kraji. Druhou možností, jak v Jaroměři získat středoškolské vzdělání, je navštěvovat Střední školu řemeslnou. V současné době se na této škole připravuje na svá budoucí zaměstnání 405 studentů. Studenti si mohou vybrat hned z několika studijních oborů zakončených předáním výučního listu s možností nástavbového studia a získání maturitního vysvědčení. Mezi tyto patří truhlář, tesař, podkovář a zemědělský kovář, nabízeny jsou i obory umělecké, a to umělecký kovář a umělecký keramik. Tato škola také existuje již několik desetiletí. Navazuje na tradici c. k. Všeobecné řemeslné školy založené roku 1886.⁴³

Výstupy průzkumu budou hovořit nejen o studentech těchto dvou zmíněných škol, ale i o dalších, kteří do svých středních škol musejí dojíždět, protože si vybrali jiné obory pro své vzdělávání.

5.1 Výchozí předpoklady a domněnky

Mluví-li se v dnešní době o čtenářství mezi mladými lidmi, slyšíme většinou samé negativně vyznívající výroky. Čtení je považováno za výhradu pro malé děti, kterým čtou rodiče pohádky před spaním a pro starší lidi dnes už třeba důchodového věku, kteří prošli jinou výchovou a kniha je pro ně znakem veškerého vědění. Od některých lidí se dokonce můžeme dozvědět, že kniha je přežitek a s moderní dobou nemá nic společného. Ze všech stran je společnost k přístupu mladých generací možných čtenářů ke knize skeptická a literaturu už pomalu přesouvají do podobných míst, kde se nachází dnes třeba rytířská klání středověku. Nemyslím si ale, že skutečnost je natolik tragická, jak se o ní mluví. Samozřejmě také netvrdím, že každý student střední školy večer co večer uléhá s knihou v ruce a je přesvědčen, že jinde se mu nedostane takového vzdělání jako skrze romány klasiků.

Pro náš výzkum jsou důležité také výroky, které se analýzou získaných informací buď potvrdí, nebo vyvrátí. Dovolím si tedy načrtnout svou vlastní představu čtenáře mezi patnáctým a devatenáctým rokem života. Předpokládám, že častěji si knihu otevře dívka, než chlapec. Ve volném čase se bude zabývat hlavně literaturou zábavnou, myslím si, že

---

⁴² V minulosti (1936 – 1946) vyučoval tehdy na reálném gymnáziu v Jaroměři známý středoškolský pedagog a spisovatel Jaroslav Žák. Život jaroměřské školy ho inspiroval k sepsání jeho nejznámějších děl Študáci a kantoři a Škola základ života. (MENCLOVÁ, V. et al: *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. s. 739. ISBN 80-7277-007-1)

⁴³ I Střední školu řemeslnou v Jaroměři navštěvovali známé osobnosti své doby. Tentokrát v pozici studentů usedali do lavic Otakar Španiel nebo František Kupka, ti se později na poli umění proslavili nejen v domácích vodách, ale i v zahraničí.

nejčastějším žánrem, který bude takový průměrný čtenář vyhledávat, bude fantastická literatura. Nečekám nijak závratný počet přečtených knih ročně, protože čtení bude pouze doplňkovou činností, průměrný čtenář si knihu otevře až v situaci, kdy nenalezne lepší využití volného času. Takový čtenář, kterého předpokládám, bude silně ovlivněn rodinou a orientace jeho dalších kroků na poli literatury bude vycházet z domácího prostředí a knihovny bude navštěvovat pouze v případě, že nastane potřeba získání informací pro studium.

5.2 Průběh šetření

Průzkum probíhal v několika fázích, které odpovídají počtu metod využitých ke zkoumání dané problematiky. Šetření začalo v září roku 2010 a skončilo v březnu roku 2011. Během této doby se uskutečnily všechny tři části průzkumu a poté následovalo jejich vyhodnocování.

V první fázi jsem vytvořila dotazník, který naleznete v přílohách a požádala učitele českého jazyka některých tříd právě zmíněných školských zařízení, jestli by nerozdali dotazníky ve svých hodinách. Protože byli ochotní a pomohli mi, polovina z použitých dotazníků pochází právě z těchto tříd. Druhou polovinu vyplnili jaroměřští studenti mimojaroměřských škol. Tyto jsem požádala o vyplnění dotazníku buď osobně, nebo prostřednictvím paní knihovnice Evy Kašparové, která mi vyšla vstříc a předala některým návštěvníkům dotazník k vyplnění přímo v Městské knihovně v Jaroměři.

Druhou fází bych mohla pojmenovat interview vedená s několika studenty středních škol o jejich čtenářských zájmech nebo nezájmech.

Ve třetí fázi jsem nechala čtenáře volně vyprávět k dané otázce, která byla jediným omezením při této použité metodě.

V dotazníku se tedy nejvíce věnuji kvantitativní stránce průzkumu, která vypovídá o tom, kolik knih středoškoláci za rok přečtou, jak často ke knize usedají a dalších skutečnostech. Samozřejmě se i zde našel prostor pro otázky směřující ke kvalitativní části průzkumu, kde jsem zjišťovala motivaci studentů k přečtení knihy, její závislost na rodinném prostředí nebo na pohlaví jedince.

Při čtenářských rozhovorech se poměry těchto dvou zkoumaných složek – kvalitativní a kvantitativní – obracejí a i když se některé otázky týkají jasných čísel a údajů, většina se již zaměřuje na vnitřní pohnutky ke čtení a na vztah ke knize.

V posledním případě, kdy odpovídající dostane jednu otázku a tok jeho myšlenek není nijak korigován, se průzkum zaměřuje již pouze na kvalitativní složku této aktivity, tedy čtení. Důležitým faktorem při využívání této metody je srovnatelnost odpovědí, které jsem

dosáhla položením jedné otázky, která byla stejná pro všechny respondenty bez rozdílu věku nebo pohlaví.

5.1.1 Dotazník pro vlastní práci

Nyní bych se ráda dostala ke konkrétnímu dotazníku, který jsem vytvořila za účelem získání informací pro mou bakalářskou práci.

Údaje jsem získala prostřednictvím jedenácti otázek, které jsem pečlivě zvážila a vybrala jako nejdůležitější. K tématu čtenářství by jich jistě mohlo být několikrát více, ale podle své zkušenosti usuzuji, že u rozsáhlých průzkumů člověk ztrácí koncentraci a chuť přemýšlet o odpovědích, které potom označuje spíše náhodně než podle vlastních úsudků. Takovýto rozsah jsem zvolila také proto, že jej studenti vyplňovali buď v hodinách českého jazyka, nebo ve svém volném čase tráveném v knihovně, a tak nebylo prioritní zabrat otázkami dlouhý časový úsek. Předpokládala jsem, že ideální doba pro vyplnění takového formuláře je asi 10 minut.

Dotazy jsem se snažila pokládat co nejstručněji a nejjasněji, stejně tak i možné odpovědi. Z možných variant odpovědí jsem využila všechny tři výše uvedené typy. Největší podíl v šetření představují polozavřené otázky. Nechtěla jsem nijak omezovat fantazii studentů v možných odpovědích, takže mnou sestavené varianty byly inspirací, a jestliže dotyčná osoba nenalezla odpovídající tvrzení, nemusela se omezovat na nejbližší podobnou možnost. Otevřenou otázku jsem použila v jediném případě. Předmětem otázky byl čas strávený s knihou v ruce za týden. Uzavřený typ otázky jsem uplatnila dvakrát, a to pouze při rozřazování podle věku a pohlaví respondenta. Tyto dvě hodnoty budou důležité pro vyhodnocování a interpretaci získaných dat.

Nejčastěji měli studenti možnost volit jednu odpověď. Eventualita označit větší množství variant se jim naskytla pouze v jediném případě, a to, když se měli rozhodnout, jaký žánr preferují. U tohoto dotazu si mohli vybrat až tři možnosti z nabídky.

Některé otázky si vyžadovaly krátké vysvětlení, i když jsem je považovala za vhodně položené. Překvapilo mě například, že středoškolsky vzdělaní studenti (dokonce i na gymnáziích), nedokážou přesně určit, který žánr upřednostňují a v dotaznících se mi vracely odpovědi jak „povídky“, „komedie“ a podobně. Takže jsem některé otázky před vyplňováním dotazníku musela upřesnit, ačkoli jsem předpokládala, že navržené rozdělení je mladým lidem srozumitelné. Vysvětlila jsem tedy studentům, že za klasickou beletrii mají považovat především knihy ze školní četby, díla, o kterých se učí při hodinách literatury nebo tituly jinak spadající do literárního kánonu. Jestliže odpověděli „oddechová beletrie“, měli na mysli

především současnou tvorbu, romány a povídky, kterých dnes vychází nespočet a ještě neměly tu možnost dostat se do učebnic. U těchto knih si student nemusí říkat, že je musí přečíst kvůli škole, ale naopak je čte pouze ze svého přesvědčení. Ostatní varianty odpovědí jsem považovala za srozumitelné.

5.1.1.2 Data získaná prostřednictvím dotazníku

Dotazník vytvořený pro tento výzkum vyplňovalo 85 studentů středních škol. Po prvním prostudování jsem musela 9 dotazníků vyřadit jako nepoužitelné. Několik respondentů nevyplnilo dotazník vůbec a pojali jej jako prostor k vyjádření svých výtvarných schopností, jiní označili své odpovědi jinak, než jak bylo uvedeno (více odpovědí na otázku, na kterou se mělo odpovídat jen jednou variantou apod.).

Pro konečné zhodnocení tedy zbylo 76 dotazníků, z toho 65,8 % žen a 34,2 % mužů. Toto rozvrstvení je ovlivněno právě i znemožněním využití všech odevzdaných dotazníků kvůli jejich nesprávnému vyplnění (dotazník znehodnotili ve všech případech studenti mužského pohlaví).

Poslední otázka dotazníku vedla k rozvrstvení respondentů do dvou věkových kategorií. První kategorii obsadili studenti do šestnácti let, druhá kategorie byla reprezentována studenty do devatenácti let. Druhá kategorie byla početnější, čítala 64,47 % všech dotázaných. Odpovídajících studentů do šestnácti let bylo tedy 35,53 %. Tento poměr byl víceméně stejný i kdybychom brali v potaz pouze mužské nebo ženské respondenty (u mužů odpovídalo 61,55 % věkové kategorie od sedmnácti do devatenácti let, u žen se v této kategorii jednalo o 66 %).

Těchto 76 dotazníků vyhovovalo pro další použití ve vyhodnocování. Odpovědi různých skupin studentů se lišily v podstatě minimálně. Došlo-li již k výrazné odchylce, vznikala mezi pohlavími, nebyla tedy až na výjimky určována věkem.

Na otázku, která se ptala na nejdůležitější okolnost vůbec, tedy jestli dotyčný je čtenářem nebo ne, odpovědělo 7,89 % dotázaných, že nečte vůbec. Ostatní se ke čtenářství přihlásili a dokonce 35,53 % respondentů se označuje za čtenáře více než pěti knih ročně (tito se průměrně dostali průměrně k deseti přečteným titulům za rok), zcela výjimečné není ani vášnivé čtenářství, kdy si studenti přečtou více než 50 knih ročně.

Hned v následující otázce měli respondenti odhadnout, kolik času stráví čtením za týden. Údaje byly zapisovány v minutách. Do dvou hodin týdně věnuje čtení 30,8 % všech dotázaných. 32,7 % odpovídajících čte dvě až čtyři hodiny za týden. Do šesti hodin týdně se

knize věnuje 21,1 % studentů a více jak šest hodin za týden stráví nad knihou 15,4 % respondentů.

Studenti – čtenáři následně odpovídali na otázku „Kde nejčastěji čtete?“. Z odpovědí převažovala v 61,84 % možnost čtení v pohodlí domova dokonce bez zvukových kulís (rádio nebo televizi si ke čtení pustí pouze pětina dotázaných). Podle četnosti odpovědí posléze následovala škola jako místo pro čtení (v 9,79 %) a na poslední příčku studenti umístili čtení v dopravních prostředcích (7,89 %). Jiné místo, které by mladí lidé využívali pro četbu nebylo navrženo ani v jednom z případů.

V otázce týkající se navštěvování knihoven se 64,47 % odpovídajících vyjádřilo ve prospěch knihoven (navštěvuje je 70 % dotázaných děvčat a 53,84 % chlapců). Nejčastějším případem se ukázala jedna návštěva knihovny za měsíc. 35,53 % respondentů ale knihovnu nenavštěvuje, jako nejčastější zdůvodnění se vyskytuje nedostatek času (21,05 %) nebo nevyhovující výběr knih (2,63 %).

Faktory ovlivňující výběr knihy jsou víceméně vyrovnané. I přesto má ale největší vliv na volbu, kterou knihu studenti upřednostní, škola (28,98 %), kde se setkávají s tímto médiem studenti nejspíš nejčastěji. O trochu méně ovlivňují tuto skutečnost samostatně vyhledané informace v podobě recenzí v časopisech nebo na internetu (26,32 %) a téměř stejné procento (23,68% dotázaných) si vybírá knihy podle doporučení svých přátel. Ve 14,47 % uvedli respondenti variantu „někdo jiný“ a popsali ji v drtivé většině jako svou vlastní iniciativu, která není ničím ovlivněná. Pouze 6,58 % z odpovědí týkajících se této problematiky patřilo možnosti, že výběr knihy ovlivňuje rodina.

Další otázka směřovala stejným směrem. Zněla: „Vaše čtenářské návyky jste si podle vás osvojili nejvíce“. Rodina v tomto případě utvářela čtenáře ve 13,8 %, což byla druhá nejnižší hodnota u tohoto dotazu. Škola zde zaujala druhé místo, jako učitele čtenářských návyků ji označilo 32,89 % studentů. Nejvíce se dotazovaní domnívají, že ovlivňují sami sebe, čtení považují za svůj koníček (46,05 %).

Souvislost s navštěvováním knihovny měla otázka, která hledala místo, odkud knihy čtenář nejčastěji získává. Nejčastější odpovědí (44,73 %) bylo, že knihy si nejčastěji studenti obstarávají v knihovně. Stejně hodnoty (15,78 %) získaly možnosti „z rodinné knihovny“ a „zakoupením v knihkupectví“. Vypůjčením od přátel knihu získává 14,47 % odpovídajících. A variantu „jinak“ označilo 9,72 % studentů, nejčastěji u této odpovědi uvedli získávání knih na internetu, tedy získávají ji jako e-knihu.

Nejrozsáhlejší a pro vyhodnocování nejsložitější byla otázka týkající se výběru žánru knihy. Dotazovaní měli na výběr z několika možností a označit mohli až tři žánry, ke kterým

se obrazení, chtějí-li si přečíst knihu, která se jim bude líbit. U této otázky došlo k největším rozmanitostem a bude také stěžejní pro celý průzkum. Největší část současných středoškolských studentů si vybírá k četbě fantasy a sci-fi příběhy (42,1%). Ještě markantnější je tato tendence u mužů, u nichž fantasy označilo jako jeden z oblíbených žánrů 61,5 %. U dívek sice fantasy prvenství ztrácí, ale i přesto jej čte 32 % studentek. Na pomyslné druhé příčce oblíbenosti se umístila klasická beletrie, čte ji 41 % respondentů. Zde dochází k první odchylce týkající se věku, zatímco se studenti do šestnácti let přiklánějí pouze ve 29,6 %, u studentů od sedmnácti do devatenácti let se toto číslo zvyšuje ke 46,9 %. I přesto klasické beletrii holdují častěji dívky (44 %), muži se k ní obrací ve 34,6 %. Hned za klasickou beletrii nalezneme v odpovědích beletrii oddechovou, kterou označilo celkově 34,2 % dotázaných. Zde se v podstatě otáčí poměr oproti čtenářům fantasy a sci-fi. Ženské pohlaví tento žánr upřednostňuje v 58 %, muži po oddechové literatuře sáhnou ve 26,9 %. Literatura faktu je další možnou variantou odpovědi u tohoto dotazu. K ní se kloní 26,3 % studentů. Jako další zvolili dotázaní odborné publikace. V tomto případě si můžeme znovu všimnout výraznějšího rozdílu ve věku čtenářů. Celkově čte odbornou literaturu 23,7 % respondentů, v mladší kategorii jich je ale pouze 8 %, u studentů druhé věkové kategorie, tedy do devatenácti let označilo jako jeden z preferovaných žánrů odborné publikace 33 %. Ještě výraznější je obliba tohoto druhu děl u mužů starších šestnácti let, zde se dostává až k 50 %. Poslední místo mezi nabídnutými variantami si získala poezie. Celkově se k ní přihlásilo 10,5 %. Z mužů si sbírku básní otevře 7,7 %, mezi dívkami je obliba nepatrně vyšší – 12,1 %.

Poslední otázka dotazníku hledala motivaci středoškolsky vzdělávaných studentů ke čtení. 44,73 % respondentů označilo za hlavní důvod, proč čtou, možnost relaxace, oddechu nebo zábavy. Tuto variantu označilo 52 % dívek a 30,77 % chlapců. Druhou nejčastější odpovědí se staly studijní účely. Tuto odpověď vybralo 28,98 % všech dotázaných. Ponaučení a získání nových informací vybralo jako nejhlavnější motivaci 23,68 % odpovídajících. Zcela jiné důvody vedou ke čtení 2, 63 % studentů výhradně mužského pohlaví, kteří uvádějí, že jejich motivace se proměňuje.

Na konci dotazníku mohli studenti vyjádřit jejich připomínky a názory nebo jen sdělit skutečnosti, kterých se dotazník nedotýkal. Objevilo se zde několik názorů, že povinná četba ve své finální podobě není motivací, ale studenty naopak spíše odrazuje. I když existuje možnost, že by studenty některý z povinných titulů oslovil, nepřístupují k němu jako k možnosti obohacení, ale k e zlé nutnosti, kterou je třeba mít co nejdříve za sebou. Další problém, který byl v tomto volném prostoru nastolen, přináší rozšiřování vlivu jiných médií, hlavně televize. Pro studenty je jednodušší známé dílo shlédnout v televizi (a sami se k tomu

přiznávají), než je po několik večerů zdlouhavě číst. V menší míře jde i o rozmach audioknih. Několikrát se objevil i komentář k rozvržení četby ve volném čase. Studenti připomínají, že častěji po knize sáhnou v době prázdnin, než v období školního roku, kdy mají více povinností.

5.1.2 Popis interview využitého pro tuto práci

Pro interview jsem si vybrala jen poměrně malé množství čtenářů, kteří působili ochotně a vstřícně reagovali na můj prvotní kontakt. Takto jsem se rozhodla, protože interview jako metoda průzkumu zabere respondentovi nejvíce času a podmínkou pro získání požadovaných informací je vstřícnost a ochota věnovat určité mentální úsilí položeným dotazům.

Žádné interview netrvalo déle než dvacet minut, aby nedošlo ke snížení pozornosti dotazovaného nebo dokonce odpovědím neodpovídajícím skutečnosti. Nechtěla jsem získat velké množství informací, za důležitější jsem považovala pravdivost výpovědi a její hloubku.

Otázky byly směřované k návykům spojeným se čtením a znovu k motivaci ke čtení. U této metody jsem se zaměřila na hledání spojitostí mezi prostředím, ve kterém studenti vyrůstali a dnešním vztahem ke knize, který je podle mě velmi úzce spjatý právě s původní rodinou a vzory, které si z ní odnášíme.

Otázek bylo celkem šest, obvykle jsem studentům žádné nepřidávala. Samozřejmě se dostavil stud a určitý ostych dotazovaných, takže odpovědi při některých interview byly stručné, někdy dokonce úsečné. Jindy se ale interview přerodilo téměř ve volné vyprávění studujícího.⁴⁴ První a druhá otázka – Jaký žánr máte nejraději a proč? V jaké situaci a z jakého důvodu nejčastěji sáhnete po knize? – hledají odpovědi na otázky motivace. Snaží se vypátrat, proč na sebe nechávají čtenáři knihu působit a jak ji na sebe nechávají působit. Dotazujeme-li se na důvod čtení, chceme vědět, čemu dávají dnešní teenageři přednost a jak vidí smysluplnost využití volného času. Stejná kritéria platí pro otázku Díváte se na zfilmované příběhy z knih? Srovnáváte tato dvě zpracování téhož příběhu? Zde jsem se ještě zaměřila na roli fantazie při čtení, je-li pro konzumenty v tomto věku důležitá nebo spokojí-li se s převyprávěním příběhu podle názoru někoho třetího. Ve čtvrtém dotazu zaměřeném na vliv domácího prostředí na přístup ke knize (Jak často vám doma četli rodiče, když jste byli malí?) chceme zjistit, zda si odnášejí tito mladí lidé vzory čtenářského chování do období dospívání nebo nikoli. Předposlední dotaz – Jak by podle vás vypadala ideální kniha? – se

---

⁴⁴ Tato situace nastávala vždy v případech čtenářek, čtenáři byli většinou tišší.

snaží zjistit, podle čeho si studenti knihu vybírají, co v ní hledají, případně jak často se jim tato očekávání plní. A poslední klasická otázka (Jak se jmenuje vaše nejoblíbenější kniha?) potvrzuje výroky uvedené v interview a uzavírá rozhovor. Výběr nejoblíbenější knihy ukazuje na celistvost odpovědí. Stejně tak nám ukazuje vyspělost čtenářské osobnosti a její zaměření. Téměř v každé otázce narazili respondenti na výraz „Proč?“. Tato součást otázky měla dotazovaným rozšířit prostor pro jejich vyjádření osobních postojů. Odpovědi začínající slovem „protože“ nás dostávaly do potřebné hloubky výpovědi, poukazovaly na vnitřní pohnutky a vnitřní svět čtenáře. Skrze tyto odpovědi se nejlépe dozvídáme o kvalitativních složkách čtenářské osobnosti.

5.1.2.1 Odpovědi respondentů na otázky kladené v interview

Interview probíhalo ze všech využitých metod nejnesnadněji. Z dotázaných byl většinou cítit stud a u některých dokonce neochota odpovídat. U interview jako u jediného způsobu získávání informací několik oslovených odmítlo spolupráci. Jejich počet ale nebyl nějak vysoký, šlo pouze o 4 studenty. Během prvních otázek se ale situace většinou obrátila a ke konci jednotlivých rozhovorů byla atmosféra uvolněnější, čehož si můžeme všimnout i na délce odpovědí. Různé povahy odpovídajících se odrazily i na podobě rozhovoru. Někdy jsem jako tazatel musela dlouho čekat na odpověď, jindy bylo tempo řeči tak rychlé, že jsem měla problémy se zaznamenáváním. Při některých rozhovorech mě překvapila nenucenost a přirozenost projevu. Na druhou stranu se ale našli i studenti, kteří se zvláštní strojeným způsobem vyjadřovali, aby jejich odpovědi byly co nejpreciznější. Nutno podotknout, že v takových případech nešlo o nijak vášnivé čtenáře, ale o teenagery se spíše chladným vztahem k literatuře.

Nejsložitějším ze všech třech použitých technik tázání se se stal i průběh vyhodnocování těchto krátkých rozhovorů. S každou osobností přibývaly nové a nové typy odpovědí, což ztěžovalo možnost porovnávání. Individualita každého jedince přispěla v konečné fázi k velmi širokému spektru motivací, zájmů i přístupů ke knize. Informace získané z interview tak slouží k prohloubení a lepšímu pochopení údajů získaných především z dotazníku zaměřeného na čtenářství středoškolsky vzdělávané mládeže v Jaroměři.

Interview probíhala v prostorách Městské knihovny v Jaroměři, ve třídách místních škol nebo na různých místech, kde jsem potkala středoškoláky, kteří byli ochotni na mé otázky odpovídat (např. ve vlaku nebo v parku). Nejedná se tedy o rozhovory uskutečněné ve zcela klidném prostředí, přesto si dovoluji tvrdit, že respondenti byli po celý průběh dotazování plně soustředěni.

Největší rozdíly v odpovědích se vyskytovaly hlavně u prvních dvou otázek, samozřejmě pomínila-li záležitost nejoblíbenější knihy, při níž se objevovaly u každého rozhovoru zcela jiné názory. U problematiky favorizovaného žánru jsme se nejčastěji dozvěděli, že na první místo při výběru knihy patří fantasy literatura, případně sci-fi. Druhým nejfrekventovanějším žánrem byly knihy v podstatě ještě dětské, zařadit bychom je mohli mezi oddechovou literaturu (dívčí romány nebo povídky). Odhalili jsme zde ale i zálibu v dílech klasiků nebo současných autorů orientujících se hlavně na humorně laděnou prózu. Odlišnosti se vyskytly také u otázky pátrající po skutečnostech vedoucích k výběru četby jako vyplnění volného času. Ke knize se dostávají lidé mezi patnáctým a devatenáctým rokem života hlavně v případě, když se nedostává jiná zábava, případně jiné povinnosti („Pokud v televizi nic nedávají, tak si většinou čtu knihu.“, „Knížku si vezmu hlavně když sedím... třeba ve škole, tam je sezení únavné, tak si ho krátím čtením knížek.“, „Knihy čtu pravidelně, teda pokud se nemusím učit nebo vypracovávat nějaké věci do školy.“). Narazili jsme i na odpovědi, podle kterých se častost čtení mění podle denní doby nebo období v běžně zaběhnutém rytmu života („Většinou večer před spaním. Po zamilovaných příbězích se mi většinou zdají hezčí sny.“, „Hodně se to liší taky od ročního období – v zimě čtu častěji a o prázdninách taky přečtu víc knížek než během školního roku.“, „Třeba o víkendu při snídani“). V několika případech jsme zaznamenali jako motivaci čistě knihu samotnou, kdy je pro čtenáře potěšením posadit se a listovat v knize, kdy tedy dochází k upřednostňování čtení před jinými aktivitami („Mám rád čtení knih, je to pro mě relax, snažím se číst co nejčastěji.“). Méně často se dotazovaní zmiňují o knížce jako o jakési „léčebné metodě“: „Většinou si sednu ke knížce, když mám nějaký splín a nechce se mi mezi lidi, zalezu do postele a čtu si.“ Samozřejmě v rozhovorech došlo i na výpovědi, ze kterých je zřejmý nezájem o knihu: „Abych se začel do knihy se moc často nestává, spíš si radši přečtu nějaký zajímavý časopis nebo článek na internetu.“ Tvrzení se tedy většinou odlišovala, ale i přesto jsme schopni po vyhodnocení určit tendence, které jsou u studentů středních škol nejčastější.

V případě sledování filmových zpracování literárních předloh se odpovědi rozvrstvily mezi tři nejčastěji zmiňované přístupy. Největší skupina respondentů se vyjádřila tak, že zfilmované literární příběhy sledují, ale nesrovnávají je s původním textem knihy, protože je vyhledávají namísto vlastního čtení. Vybírají si tyto filmy, aby se seznámili například se známým dějem za kratší dobu, než kterou by museli věnovat knize. Příkladem tohoto přístupu může být odpověď: „Koukám na zfilmované knihy. Baví mě. Rychle se tak dozvíte to, co byste dlouho četli. Takže se dívám hlavně na ty, které bych nečetla.“ nebo „Radši se na zfilmovaný příběh podívám, než abych ho četl. Takže takové filmy sleduji často.“

Nesrovnávám je s knihou, protože se na ně dívám místo knihy.“ Druhým nejčastějším typem odpovědi byly například tyto: „Dívám se na zfilmované knihy a většinou nejsem úplně potěšen, film nedává takovou možnost pro představivost a vaše iluze můžou být ztraceny.“ a „Hodně srovnávám. Většinou mám jinou představu o filmovém zpracování a film se mi občas nelíbí.“ Z těchto odpovědí jasně vyplývá, že existuje skupina teenagerů, kteří se sice na film podívají, ale protože při čtení pracuje jejich vlastní fantazie, jsou představami filmových tvůrců, které pracují s jednou možnou variantou chápání napsaného díla, zklamáni. Poslední, nejméně početná skupina studentů se přiznává, že se o literární díla přetvořená na film nezajímají. Tyto filmy nesledují, a proto je nemohou srovnávat s knihami samotnými. („Já nejsem moc filmový typ, takže na filmy nekoukám.“, „Na televizi moc nekoukám. Pokud něco sleduji tak dokumenty.“).

Čtvrtá otázka se orientuje na vliv domácího prostředí na formování čtenářské osobnosti během dospívání. V tomto případě se odpovědi nijak radikálně nelišily. Ve všech případech se adolescenti vyjadřují ve prospěch rodičů. Vzpomínají, že jim četli velmi často, hlavně pohádky. Rozdíl se vyskytuje jen v přístupu ke čtení se začátkem školní docházky a osvojením dovednosti čtení. Někteří respondenti uvedli, že po nástupu do školy četli spolu s rodiči, převažovalo ale čtení jich samotných. Např. „Když jsem byl malý tak mi četli rodiče, jakmile jsem už uměl číst, tak jsem jim četl pohádky já.“ nebo „Naši mi četli hodně, hlavně před tím, než jsem se naučil číst. Tatka mi četl z novin, mamka před spaním pohádky. Když jsem začal chodit do školy, četl jsem už spíš sám.“

Předposlední otázku je složité jakkoli analyzovat, v ní měli odpovídající uvést svou oblíbenou knihu. Odpovědí bylo téměř tolik, kolik bylo interview. Jeden název se ale opakoval několikrát – Harry Potter. V ostatních případech byly zmíněny knihy, které korespondovaly se zbytkem odpovědí toho kterého čtenáře.

Předmětem šesté otázky se stala představa ideální knihy Té, kterou si čtenář dokáže představit jako nedílnou součást svého života. Téměř v polovině odpovědí se studenti překvapivě vyjadřují i k vizuální stránce knihy. Zřejmě tedy kniha nepůsobí pouze svým obsahem, ale i vzhledem. Opakovala se představa knihy, která by uvnitř měla mnoho ilustrací a kreseb, jež by dokreslovaly děj nebo byly možností určité interakce čtenáře a knihy („Ideální kniha, která by mě zajímala, by byla plná názorných obrázků, něco jako obrovský atlas.“). Nejčastěji ale čtenáři požadovali po ideální knize spád a smysluplný, záživný děj, který by byl pro dnešní mládež zajímavý. Často se ohrazují proti složitým knihám, které je nutí k většímu soustředění. Příkladem pro ilustraci nejčastějších odpovědí by mohla být tato:

„Nesmí být moc komplikovaná, když si budu chtít nad něčím lámat hlavu, otevřu sešit matiky. A taky by mě měla bavit i když ji čtu poněkolkáté.“

Variant přístupů k literatuře se tedy objevuje bezpočet. Během této metody můžeme vyčíst některá hodnocení i „mezi řádky“. U respondentů, kterým nedělalo problémy vyjadřovat se plynule a pohotově si můžeme všimnout většího zájmu o čtení a rozsáhlejšího pole zaujetí. Naopak nečtenáři nebyli schopni formulovat své postoje k literatuře, opírali se o známá klišé (např. nedostatek času na čtení apod.). Mezi těmito dvěma skupinami existuje také zřetelný rozdíl v používaném slovníku a šíři slovní zásoby. Bohatší slovník a leckdy neotřelá slovní spojení je v přímé úměře s počtem přečtených knih, naopak čím student čte méně, jeho vyjadřování se stává jednotvárnějším a chudším. Na košatost odpovědí má vliv samozřejmě i téma rozhovoru, tudíž vášnivější čtenáři mohou o knihách vyprávět barvitěji než čtenáři několika málo knih ročně, ti se spokojili s útržkovitými odpověďmi.

5.1.3 Volné vyprávění v praxi

Protože volné vyprávění se velmi těžko vyhodnocuje, dlouho jsem se rozhodovala, jakou stěžejní otázku bych položila studentům, abych jim správně vytvořila prostor pro jejich sebevyjádření. Nutností byla možnost odpovědi navzájem porovnat a získat z nich vypovídající údaje, které by mi osvětlily vztah dnešních teenagerů ke knize a čtení. Snažila jsem se najít téma, skrze které by samovolně vyplynuly na povrch motivace ke čtení. Chtěla jsem se dostat takříkajíc „pod povrch“, odkud plyne touha usadit se někde s knihou, místo aby se ta která osoba nechala zlákat jednou z aktivit, kterých se v dnešní době nabízí nepřeberné množství. Z těchto důvodů jsem nakonec zvolila otázku: „Jaká je vaše oblíbená literární postava a proč?“

Zadání bylo jednoduché a příjemně na mě zapůsobila i ochota odpovídat. Pro tuto metodu jsem využila osobní setkání a několik odpovědí jsem tedy získala přímým kontaktem. Nechala jsem se ale zlákat i k využití dalšího komunikačního prostředku, sociální síť Facebook, jenž byl založen již v únoru roku 2004 Markem Zuckerbergem jako komunikační kanál pro studenty Harvardovy univerzity, a který k 7. březnu 2011 používalo 650 milionů lidí z celého světa. Toto virtuální místo, kde se lidé setkávají, se stalo velmi oblíbeným nejen u generace dnešních středoškoláků. Cítí se zde navzdory všem internetovým nástrahám bezpečně a písemný kontakt je pro některé uzavřenější typy příjemnější. Z vlastní zkušenosti vím, že si před odpovědí na podobné otázky ráda promyslím svou odpověď a formuluji ji tak,

aby co nejvíce odpovídala realitě. Při rozhovoru se odpovídající může například unáhlit nebo nepřesně vyjádřit, což se u psaného slova nestává.

5.1.3.1 Informace získané volným vyprávěním

Po zadání otázky jako okruhu pro vlastní vyprávění se situace často měnila. Někdy byla reakce spontánní, jindy museli odpovídající dlouho přemýšlet. Jedno volné vyprávění bylo rozvláčné, jiné bylo krátké a výstižné. Každý čtenář se o svých čtenářských zážitcích vyjadřoval jinak.

V souhrnu bychom ale odpovědi mohli rozdělit jen do několika málo skupin. První a nejpočetnější skupina by mohla nést jméno „Hlavní hrdinové zfilmovaných fantasy příběhů“, dále se objevovaly odpovědi, které bychom mohli zařadit do skupiny „Historické postavy“ a jako poslední početná skupina se objevují „Neobvyklí vrstevníci“, hrstka respondentů se do těchto kategorií nevešla, jejich názory se lišily.

Nejoblíbenějších postav, kteří patřili do první skupiny, bylo hned několik. I mezi nimi se ale různil počet zmínek. S velkým předstihem bylo nejčastěji zmiňováno jméno Harry Potter. Mezi zdůvodněními převažovala jednoduše obliba nadpřirozena: „Nemám rád prosté věci a vždy mě lákal svět magie, představuji si, že i já mám kouzelnické schopnosti.“ nebo touha být podobně silným jako Harry Potter: „Harry je hrdina našeho věku, chtěla bych dokázat takové věci jako on, prostřednictvím Harryho jsem silnější.“ Hned za Harry Potterem se umístili další nadpřirozené bytosti jedné ze zfilmovaných fantasy ság – ze Stmívání. „Stmívání je bezvadná knížka, kde pustíš fantazii z opratí. Líbí se mi Alice. Nejen pro její schopnosti. Je křehká a milá. Líbí se mi její styl.“ Často se odpovídající ztotožňují s jejich oblíbenými postavami. „Má oblíbená postava je Bella ze Stmívání. A proč? Je stejný introvert jako já... Někdy se jí zdá všechno ideální, jindy zase ideálního není nic.“

„Historické postavy“ jsou také velmi často oblíbené. Studenty k tomu vedou hodně podobné důvody jako k u fantasy postav. „Nejoblíbenější postavou je asi Čachtická paní... má svoje tajemství a kouzlo.“ Výrazně zde však převažuje motiv hrdinství a dobrodružství. „Mám rád klasiku, starou dobrou Anglii... a moje nejoblíbenější postava je Ivanhoe, hrdina!“

Poslední vrstvou oblíbených postav jsou „Neobvyklí vrstevníci“. Dotázaným se líbí fakt, že i mladí lidé jako oni mohou zažívat neobvyklé příběhy. Hledají podobné vlastnosti, které je s jejich oblíbenci spojují. „Moje oblíbená postava je z knihy Dívčí parta od Lisy Harisson. Jmenuje se Massie, je to puberťačka ve věku tak 14- 15 let a líbí se mi, protože i když je hodně namyšlená a rozmazlená, tak má něco do sebe a když prostě čteš pozorněji, tak i zjistíš, že není tak špatná, jak se zdá, ale má i své problémy a je hodná...jako já.“ U svých

literárních vrstevníků hledají čtenáři také hodnoty, které jsou důležité. „Chantal z knihy *Ďábel a slečna Chantal...* Dívka, která má v rukou svojí rodnou vesničku. Musí se rozhodnout a rozhoduje se správně, nemyslí na sebe, ale na ostatní lidi a její nejbližší.“

Odpovědi nezařaditelné do předchozích skupin se vyskytovaly velmi sporadicky. Studenti zde určovali jako své nejoblíbenější hrdiny například postavy z knih „vysoké“ beletrie. „Právě považuji za svého nejoblíbenějšího hrdinu Řehoře Samsu. Sympatická mi je jeho tragikomická poloha, když to vezmete do detailu, celý náš život je tragikomický, z tohoto důvodu mě baví tato postava. Obdivuji Řehoře za je jeho schopnost smíření se s osudem.“

V naprosté většině se ale odpovědi adolescentů daly zařadit do třech uvedených skupin. I důvody, proč je ta která postava oblíbená, se často shodují. Čtenáři mezi šestnácti a devatenácti lety hledají v literárních příbězích zajímavou osobnost, která jim ukáže svou lidskou tvář, zároveň je pro ně zajímavá a je nositelkou vlastností, které se považují za patřičné, společensky přijatelné.

I zde si, stejně jako u interview, můžeme povšimnout rozdílu ve vyjadřovacích schopnostech jednotlivců. Některá vyprávění plynula volně, jejich obsah byl promyšlený a dobře formulovaný. Takto vyprávěli většinou studenti, kteří se nemuseli nad svou oblíbenou literární postavou dlouho zamýšlet, byli schopni pohotově odpovědět s jasným vysvětlením. Z toho tedy vyvozujeme, že se v literárním světě orientují a zajímavé knihy jim zůstávají na paměti. Naopak ti studenti, kteří těžko hledali slova pro popsání svého vztahu k oblíbenému hrdinovi a leckdy si dokonce dlouho nemohli na žádnou takovou postavu vzpomenout, se nevyjadřovali tak obratně jako jejich více čtenářsky zaměřenější spolužáci.

6. Interpretace získaných informací

Během průzkumu se nahromadil velký počet různých informací. V této části práce se pokusím ze získaných dat dojít k závěrům, které by měly ukazovat vztah čtenáře ke knize v období dospívání. Předem musím upozornit, že vzorek respondentů nebyl natolik rozsáhlý, abych mohla uvádět zjištěné tendence jako obecně platné. Výsledky průzkumu tedy ukazují na postoje a názory těch jaroměřských studentů, kteří studují na místních školách a navštěvují Městskou knihovnu v Jaroměři. Průzkum může být tedy těmito skutečnostmi zkreslen. Existuje i riziko dalšího zkreslení, o kterém jsem se již zmínila. Jaroměřští adolescenti byli dotazováni v prostředí, které je určitým způsobem mohlo ovlivnit ve volbě odpovědí. Dotazníky jim rozdávali učitelé českého jazyka a literatury, a tak se mohli studenti domnívat, že se na odpovědi označené v dotazníku mohou tito pedagogové podívat a třeba jich i využít

pro hodnocení studenta. Tato možnost se mohla odrazit v nadhodnocování vlastních zkušeností s knihou. Stejný problém mohl nastat i v jaroměřské knihovně. Návštěvník mohl označit takové varianty odpovědí, které považoval za vhodné pro zveřejnění. Představa, že se o jejich názorech a přístupech k literatuře může dozvědět třetí osoba, je mohla vést k jiné odpovědi, než k té, která odpovídá realitě. Stejně nebezpečí mohlo hrozit i při interview. Zde sice neměli studenti na výběr, ale i přesto se mohli snažit přikrášlit své odpovědi směrem ke známým názorům a tím znovu své názory přibližovat ideálu nadšeného čtenáře zaměřeného na „vysokou“ literaturu. V menším měřítku se mohl posun oproti realitě objevit i při volném vyprávění o oblíbené postavě čtenáře. Zde asi není jednoduché určit, jaké odpovědi jsou očekávány, takže odchylka od reality by zde měla být nejmenší.

6.1 Čtenářství nebo nečtenářství?

U přístupu k informacím získaným různými metodami šetření je třeba rozlišovat kvalitu a kvantitu. Rozdíl mezi těmito dvěma možnostmi je diametrální. Kvantita, tedy množství, neznamená automaticky kvalitu. Jestliže člověk čte jednu knihu za druhou, doslova je „hltá“, ale za nedlouhou dobu si nedovede vybavit ani příběh, natož třeba styl autora, dá se samozřejmě považovat za čtenáře. Na druhé straně jsou ale čtenáři, kteří nemusí mít ve svých knihovnách stovky titulů, nepřečtou ročně sto knih, ale jejich prožitek z přečtené knihy je mnohem silnější. Dokáží se o knihách bavit léta po přečtení a hledají v nich a leckdy i nalézají pravdy a situace, které je mohou změnit. Například učitelé literatury mohou snít o zkombinování obou faktorů v jediné osobě, tyto představy jsou bohužel povětšinou zcela nereálné, i když jistě i zde platí že výjimka potvrzuje pravidlo.

Z našich průzkumů plyne, že naprostá většina studentů středních škol se hrdě hlásí ke skupině čtenářů (přesně je to 92,18 % všech odpovědí). Otázkou ale zůstává, smí-li se člověk, který ročně přečte jednu až tři knihy, považovat za čtenáře. Jistě, že smí. Každý, kdo čte, je čtenářem. Pokud se zaměříme na kvantitu, musíme se tedy radovat, tak drtivá převaha čtenářů nad nečtenáři mluví proti všem zlým jazykům dnešní doby, kteří tvrdí, že čtenářství je z našich volnočasových aktivit vytlačováno. Když se ale hlouběji zaměříme na množství přečtených knih, objevíme hodnoty nízké. Zde už vidíme pouze třetinu odpovídajících, kteří za rok přečtou více než pět knih. Jen velmi ojediněle narazíme mezi mladými na vášnivě čtenáře, kteří přečtou více než padesát knih za rok.

Když se ale zaměříme na kvalitu četby, předpoklady jsou úplně jiné. Kvalita četby se samozřejmě nedá změřit nebo spočítat, vychází na povrch „mezi řádky“ měřitelných

odpovědí, ještě více se dá objevit při odpovídání na otevřené otázky, kdy se respondent musí spolehnout pouze na svůj názor. V tomto případě již nejsou výsledky tak radostné jako u počtu čtenářů, kteří jednoduše občas nějakou knihu otevřou. Co se pronikání do hloubi literárních děl týká, jsou dnešní studenti (až na výjimky) jen těžko schopni hledat myšlenky autora a přenášet je do vlastní reality. Během rozhovorů a vyprávění se většinou zaobírají pouze na první pohled zřejmými částmi knih, automaticky se snaží převyprávět děj, ale zaujetí vlastního stanoviska a hledání souvislostí se vyskytuje opravdu jen zřídka.

6.1.1 Knihovny a čas strávený nad knihou

Veřejné knihovny jsou místem, kde se se čtenářem nejčastěji setkáte. I počet návštěv Městské knihovny v Jaroměři ukazuje na čtenářské návyky současných studentů středních škol. Čas strávený v prostorách knihovny může být také ukazatelem čtenářského zájmu. Nejvíce odpovídajících navštěvuje knihovnu jednou měsíčně, konkrétně jde o třetinu respondentů, kteří se označili za uživatele knihovny (tj. pětina všech respondentů). Konec knihovnictví by nám však hrozit neměl, protože pouze desetina dotázaných studentů v Jaroměři dává dnes přednost čtení z jiného média, než je klasická kniha z papíru, kterou mohou čtenáři mít vždy při sobě. Trend elektronické knihy se nerozmáhá tedy tak rychle, jak někteří z nás očekávali.

Dalším časovým údajem, který vypovídá mnohé o čtenáři samém, je čas strávený nad knihou v průměru za týden. Zjistili jsme, že průměrný čtenář mezi patnácti a devatenácti lety nestráví nad knihou více než čtyři hodiny týdně. Jedná se o ryze teoretický údaj, protože tato skutečnost se mění pod vlivem mnoha faktorů, o kterých mluví studenti v rozhovorech. Záleží tedy na ročním období nebo na nastalém stavu čtenáře, dokonce i na knize, kterou právě čte, kolik času čtení věnuje.

6.2 Rozdíly ve čtenářství mezi pohlavími

Jednou ze dvou proměnných, která nejjasněji ukazovala na rozdíly mezi čtenáři, bylo jejich pohlaví. Muži a ženy se liší mnoha aspekty. Ani v oblasti čtenářství tomu není jinak. V této oblasti se dá dokonce říci, že se vyskytují silné rozdíly mezi mužským a ženským čtením.

Odlišnosti se objevovaly od začátku do konce průzkumu ve všech zvolených metodách.

V dotazníku nalézáme různé odpovědi hned u první otázky a zjišťujeme, že ženy čtou více než muži. Mezi ženami se neobjevila ani jedna, která by se označila za osobu, která

nepřečte ani jednu knihu ročně, zatímco mezi muži se taková odpověď vyskytla v pětině případů. Ne již tolik zásadně, ale přesto se lišily žánry, které jedno nebo druhé pohlaví upřednostňuje. U mužů převládala obliba fantasy a sci-fi literatury, zatímco mezi ženami zvítězila oddechová beletrie.

V odpovědích při interview i ve volném vyprávění se potvrdilo, že muži se zaměřují spíše na literaturu, ve které naleznou více popisných situací a dozvědí se nové informace. Preferují také literaturu s humornými prvky, avšak nesmí pro ně být bez dalšího sdělení, nechtějí se pouze bavit, rádi objevují nová prostředí, i proto se obracejí častěji než ženy ke sledování zfilmovaných literárních předloh. Ke knize se dostávají muži více svou vlastní cestou, názory si utvářejí sami bez ohledu na okolí.

Ženy naopak v příbězích vyhledávají odpočinek a pobavení. Neznamená to však, že by nehledaly důležitá sdělení uvnitř knihy. Právě ony častěji lpí na popisech emocí a analyzují je, častěji se také snaží vcítit do postavy, která je jim blízká. Od knihy ženy očekávají více zážitků než informací. Vztah ke knize si častěji podle svých názorů přinášejí z domova a také více dbají na informace z okolí.

Odlíšnost pohlaví se projevuje i v přístupu k průzkumu. Ve většině případů nebyli muži tolik trpěliví a svědomití při označování odpovědí v dotazníku jako ženy. V rozhovorech a při vyprávění také nebyli tolik sdílní, jejich výpovědi byly většinou stručné, ale výstižné. Ženy se vyjadřovaly obsáhleji, často jim ale déle trvalo, než se dostaly k jádru věci.

6.3 Vliv věku na čtení

Druhou proměnnou, která nejvíce ovlivňovala odpovědi respondentů u všech použitých metod zkoumání, byl věk. Je logické, že jak člověk stárne, tříbí si své názory, upravuje je, od některých svých přesvědčení upouští a k jiným se zase přiznává. A všechny tyto změny v mentalitě jedince probíhají nejvíce v období dospívání, tedy v období, které zkoumáme v našem průzkumu. Na konci docházky na střední školu považuje společnost jedince již za dospělého, naproti tomu, když nastoupí ten samý jedinec do prvního ročníku střední školy, je ještě dítě. Za čtyři roky života se změní vztah snad ke všem oblastem života, ani čtení se tomuto přerodu nevyhne.

Rozdíly panují především ve výběru knihy. Oblíbenost žánrů se mění v oblasti literatury, která je potřebná ke studiu. Čím starší čtenář je, tím více se zajímá o odborné publikace různého zaměření. Tyto knihy zabírají místo na úkor literatury zábavné, ať už se jedná o fantasy nebo oddechovou beletrii všeobecně. V druhé polovině studia střední školy se

zejména u mužů objevuje větší záliba ve čtení literatury faktu, u žen je procento mezi oběma věkovými skupinami srovnatelné. Méně často, ale přesto tento rozdíl vnímáme, se čtenáři oddechové beletrie přesouvají ke dílům známých klasiků. A nezanedbatelný je i trend, kdy s věkem přichází pod ruku čtenáře i poezie.

Veškeré tyto poznatky logicky navazují na vývoj jedince a postup ve vzdělávání, v hodnotách se odráží jistě i praktická záležitost blížící se maturitní zkoušky. Zatímco patnáctiletému studentovi připadá „zkouška dospělosti“ velmi vzdálená, člověk studující střední školu třetím nebo čtvrtým rokem dochází k poznání, že výběr knihy může ovlivnit jeho vzdělání, a proto si raději než román od Lenky Lanczové přečte *Tři mušketýry* nebo si místo komiksu půjčí v knihovně odbornou publikaci.

Věkový rozdíl zřetelně cítíme i v odpovědích reagující na jakoukoli otázku z rozhovorů nebo z vyprávění. Nejmarkantnější difference nastává, postavíme-li vedle sebe výrok patnáctiletého a devatenáctiletého studenta (např. „Nejraději mám zamilované příběhy. Vžívám se do života hlavních hrdinek a utíkám tím od problémů“ proti „Oslovují mě současní čeští autoři, kterým v tvorbě nechybí ta správná nadsázka.“). Vyzrálost projevu nesouvisí pouze s věkem, ale nejčastěji právě věk respondenta rozlišuje holé věty a jednoduché vyjadřování od sebevědomých souvětí s vlastním názorem. Je přímo pozoruhodné sledovat, jak dokáží čtyři roky v životě jedince vytvořit jedinečnou osobnost.

6.4 Motivace četby

Nejzásadnější otázka celé práce byla položena již několikrát: Odkud se bere vztah ke knize a proč vůbec středoškolsky vzdělávaná mládež čte? Kde jsou položeny základy čtenářství? Co dnešní mladá generace v knihách hledá? Otázek točících se kolem motivace ke čtení by byla nekonečná řada, zkusme si na některé ale odpovědět.

Podle vědců, například Jiřího Trávnička, hraje nejdůležitější roli v utváření vztahu ke knize rodina.⁴⁵ Z volného vyprávění by taková odpověď mohla vyplynout. U každého vypravěče se objevuje tvrzení, že v rodině se četlo velmi často, téměř každý uvedl, že mu byly každý večer před spaním rodiče nebo jiný člen rodiny (sestra, babička) předčítány pohádky. Ale na otázku, kde si nejvíce respondenti osvojili čtenářské návyky, bylo označeno nejméně odpovědí právě ve vztahu k rodině, pouze 13,8 % odpovídajících považuje za kořeny své čtenářské osobnosti právě v domácím prostředí. Jak je to možné? Snad si mladí lidé pouze

---

⁴⁵ TRÁVNÍČEK, J.: *Čteme? ? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. s. 120. ISBN 978-80-7294-270-1

neuvědomují, jak silně jejich vztah k literatuře ovlivnila právě rodina a myslí si pod vlivem okolností, že v první řadě je čtenářky utvářela škola anebo přátelé.

Knihy má jako médium skvělou vlastnost, a to svou skladnost. Takže čtenář si může vybrat, na jaké místo se uchýlí a začne si číst. I přesto tuto variabilitu si jaroměřští studenti nejčastěji vybírají pro čtení místo doma, kde se mohou věnovat četbě nerušeně. Jiná místa se v odpovědích nevyskytují u více než desetiny odpovídajících. Zřejmě si mladí lidé ještě dokáží vytvořit klidný prostor pro zabřednutí do příběhu a této možnosti rádi využívají.

Motivací se ale míní většinou odpověď na otázku „Proč?“ Z dotazníku se dozvídáme, že téměř polovina dotazovaných čte, aby se zabavila, knihu považuje za prostředek relaxace. Propojíme-li tyto hodnoty s odpověďmi v interview, realitu nalezneme trochu posunutou od tohoto vyjádření. Studenti středních škol nečtou pouze pro zábavu jako takovou, která by jim jen ukrátila čas. Nečtou zcela bezmyšlenkovitě, pouze pro proces. Kniha pro ně spojuje zábavu a poučení. Nemluvíme zde ale o plánovaném poučení, máme na mysli informace dopravené našim smyslem jaksimimoděčně. Během zábavy a odpočívání se dozvídají zajímavé skutečnosti, které se jim mohou v budoucnosti hodit, budou je moci využít. Méně (a v souvislosti s věkem, jak bylo zmíněno již v předchozím oddíle této kapitoly) se vyskytují odpovědi, které za motivaci považují v první řadě studium a vzdělávání sebe sama. Tito čtenáři se zaměřují hlavně na literaturu faktu a odbornou literaturu, čtou-li beletrii, jsou motivováni získáním informací o díle, nesnaží se toto dílo procítit, berou jej jednoduše jako studijní materiál.

Kdybychom nyní chtěli rozvrstvit jaroměřské čtenáře ze středních škol podle Chaloupkova členění, nejčastěji bychom uvedli zařazení do afirmativního pojetí literatury, kdy si čtenář promítá své vlastní potřeby do čteného díla a tím tyto potřeby uspokojuje. Druhou nejpočetnější skupinu bychom našli směřující k formativnímu pojetí, kde za literaturou konzument očekává nějaké další poučení a sleduje čtením ještě další záměry, například studium. Statusovým pojetím literatury jsou ovlivněni téměř všichni respondenti průzkumu. Jejich představa o čtení jako povinnosti vůči společnosti se promítá (u některého více, u některého méně) do zkreslujících odpovědí. Tyto odpovědi, které zcela neodpovídají skutečnosti bychom ale neměli považovat za nepoužitelné. Jestliže nejsou tyto hodnoty skutečné, pak minimálně poukazují na představy o vyhovující skutečnosti. Interaktivní pojetí literatury není rozšířené, ale v rozhovorech bylo jinými slovy několikrát zmíněno, že právě toto mladí lidé očekávají od knihy v budoucnu. Více interakce například v podobě většího množství příloh nebo map by uvítala jedna pětina dotázaných.

6.5 Nejoblíbenější kniha a postava

Ohromná produkce knih v dnešní době nahrává tomu, aby každý měl svou oblíbenou knihu, máme pocit, že knih je dost pro všechny a každý si může vybrat právě jen tu svou. To se ale většinou neděje. V současnosti má vliv a nejvíce zakoupených (a snad i přečtených) výtisků kniha, která má nejlepší mediální kampaň. Když vynechám příklad Harryho Pottera, o kterém se zmíním dále, stačí rozhlédnout se po všech plakátech a dárkových předmětech s hlavními postavami Stmívání a máme zde okamžitě jednu z nejoblíbenějších knih současnosti.

Pokud ale odhlédneme od reklam, studenti si oblíbenou knihu vybírají podle čtivosti textu. Hodnocení, která kniha čtivá je, a která není, záleží čistě na vkusu jedince. Rozpětí oblíbenosti jedné a té samé knihy může být velmi široké. V případě, že se ke Kafkově proměně dostane čtenář zaměřující se na fantasy, bude mile překvapen. Na druhé straně může dojít i k překvapení v negativním slova smyslu, když se do Proměny začte dívka upřednostňující milostné romány. Mluvit tedy obecně o oblíbené knize nebo postavě považuji za neuskutečnitelné. Jednu výjimku zde ale máme, Harry Potter a celá řada knih o tomto mladíkovi s nadpřirozenými schopnostmi.

6.5.1 Fenomén Harry Potter

Joanne Rowlingová vydala svou první knihu o čarodějnickém učni a jeho přátelích v roce 1997, tedy v době, dnešní studenti ještě nedocházeli ani na základní školu. Z Harryho Pottera a všech knih o jeho osudech se stal fenomén a právě tato generace jim byla zasažena možná skoro nejvíce. Vždyť Harry Potter tyto mladé lidi obklopuje již od dob, kdy navštěvovali mateřskou školu. Když vyšel díl Harry Potter a Kámen mudrců, bylo jim do šesti let a tento dětský pohádkový příběh je nadchl. Když vycházel poslední díl s názvem Harry Potter a Relikvie smrti, kde už i sám Harry dospěl, bylo dnešním nejmladším studentům středních škol dvanáct let, studenti současných maturitních ročníků právě docházeli do prvního ročníku. Tito mladí lidé strávili s Harry Potterem tedy větší část svého dosavadního života, vyrůstal s nimi, prožíval velká přátelství, lásky i zklamání a k tomu všemu byl obdařen magickými schopnostmi, kterými by nikdo z jeho čtenářů nepohrdl.

V příbězích J. K. Rowlingové se snoubí všechny předpoklady pro ideální knihu jaroměřského (a troufám si tvrdit, že nejen jaroměřského) studenta střední školy. Vypráví příběh jejich vrstevníka, který není obyčejný, ale zároveň musí řešit i problémy, které řeší oni sami. V knihách je správná dávka dobrodružství a tajemna, záhady jsou ale vždy vyřešeny, a to takovým způsobem, že si na své přijdou děvčata, která se soustředí na emoční linku, tak

chlupci, které nadchne promyšlený plán, strategie a samozřejmě samotný boj. Boj dobře se zlem připomíná ještě dětství, které buď právě opouštějí, nebo jej opustili teprve nedávno. A ryze praktické záležitosti dokonale promyšlené reklamní kampaně, která na tyto mladé lidi vykukuje zpoza každého rohu přidává knihám o mladém čaroději také na atraktivitě. Harry Potter je hlavní postavou nejen pro současnou generaci adolescentů, ale ještě spousta takových generací ho nejspíš čeká.

Závěr

Tématem bakalářské práce bylo zkoumání čtenářských návyků středoškolsky vzdělávaných studentů v Jaroměři zaměřené jak na kvantitativní, tak na kvalitativní složku problematiky. Věnovala jsem se zejména terénním šetřením, ze kterých čerpá podstatná část práce. Okrajově se dotýká několika dalších témat, všechny bychom ale mohli shrnout pod pojmenování vztah mezi čtenářem a knihou.

Vlastní práce je rozčleněna do šesti kapitol. První kapitola Co je čtení? se zaměřuje na vysvětlení pojmu čtení, odhaluje schopnosti a dovednosti potřebné pro četbu. V této části je poukázáno hlavně na teoretický základ, bez kterého by byla celá práce znehodnocena.

Druhá kapitola Teorie čtení a čtenářství v bádáních českých vědců se věnuje konkrétněji některým teoriím současných českých badatelů. Zaznamenává historii zkoumání problematiky čtenářství v českých zemích a u průzkumů, které by mohly být pro dnešního recipienta zajímavé, podrobně popisuje jejich průběh a získané informace.

Ve třetí kapitole Metody zkoumání popisuje alespoň z části sociologické metody použité pro výzkum – dotazník, interview a volné vyprávění. Zde je napsáno o možných variantách u jednotlivých metod, jsou vyzdvíženy jejich přednosti a zároveň se je přihlíženo i k negativním stránkám věci.

Čtvrtá kapitola Výzkumy provedené v Jaroměři upozorňuje, že v Jaroměři, místě, kam je umístěno i toto šetření, již v nedávném období průzkumy na téma čtenářství probíhaly. Pořádala je Městská knihovna v Jaroměři a zaměřila je spíše na spokojenost svých návštěvníků, i přesto se ale o vlastnostech jaroměřského čtenáře dozvídáme zajímavé skutečnosti.

Pátou kapitolu tvoří již zmiňovaný Průzkum středoškolsky vzdělávané mládeže v Jaroměři, tato část se považuje za nejdůležitější z celé práce. Tato kapitola nejen přibližuje průběh celého průzkumu, zevrubně popisuje použité dotazníky a otázky a vysvětluje jejich

motivaci, ale jsou v ní také popsána data, která byla šetřením získána. Zde se tedy setkáme poprvé s novými údaji, které byly posbírány během dotazování.

Interpretace získaných dat je název poslední, šesté, kapitoly. Tato část práce se zaměřuje na vyhodnocování výsledků z dotazníků, doplňuje je o poznatky získané během interview a volného vyprávění. Snaží se popsat průměrného čtenáře v Jaroměři mezi patnáctým a devatenáctým rokem jeho života.

Práce je doplněna několika přílohami, ze kterých lze vyčíst průběh celého šetření. Ze statistických tabulek a grafů se dají vyčíst odpovědi na otázky „měřitelné“, tato část Příloh se zaměřuje na kvantitativní část problematiky. Poznatky o kvalitě četby a čtenářských názorech nebo biografiích předkládá druhá část Příloh, kde je umístěno několik příkladů volného vyprávění na téma *Moje oblíbená literární postava*. Přečíst si zde můžete i doslovné záznamy některých interview vedených se studenty v Jaroměři.

Během psaní bakalářské práce jsem si uvědomila, že každý podobný pokus zanalyzovat čtenářskou situaci na určitém území, je úkolem pro studii mnohem rozsáhlejší. Svě zpracování získaných informací můžu považovat za dílčí příspěví k podobným tématům.

V některých částech práce pokládám otázky týkající se průměrného čtenáře z Jaroměře vzdělaného v současné době na střední škole. Směle jsem dokonce vyjádřila svoje myšlenky, jak bude takový čtenář podle mého názoru vypadat a co pro něho bude charakteristické. Zkoumáním vzorku dotazovaných jsem došla k několika závěrům:

1. Čtenářství stále existuje a pravděpodobně bude existovat navždy. Posouvá se ale jeho význam a počet přečtených knih, který je potřeba k tomu, aby byl člověk považován za čtenáře, se oproti minulosti snížil. V našem případě se za čtenáře neoznačilo pouze velmi nízké procento dotázaných, takže i totéž platí i pro vnímání sama sebe jako čtenáře – laťka se snížila a za čtenáře se považuje ten, kdo přečte jednu knihu ročně.
2. Čtení se vyvíjí a je předdefinováno několika faktory. Obecně platí, že ženy čtou více, častěji a raději než muži. Tato teze se nám v našem průzkumu potvrdila. Pohlaví je tedy jednou z nejzásadnějších možností, jak se čtenáři rozlišují. S věkem čtenáře dozrává osobnost ve všech směrech lidského působení, a tak se starší lidé (máme na mysli čtyřletý rozdíl mezi jednotlivými respondenty) zaměřují na knihy více, jejich výběr odráží již určité zkušenosti a preference.
3. Rodina je určující pro čtenáře nízkého věku, později si čtenáři uvědomují, že existuje nějaké prostředí, ze kterého si své čtenářské návyky přinesli, ale nedávají těmto skutečnostem váhu a sami pro sebe nevyhodnocují rodinu jako stěžejní

prostor pro modelaci čtenářských zájmů. Zde tedy vidíme, že pohled zvnějšku a vnitřku problematiky může být zcela odlišný. Respondentům podle mého názoru připadá vliv rodiny tak samozřejmý, že jej nedokáží rozlišit a pojmenovat jej.

4. Tématem zaměření četby se práce zabývala hned na několika místech, a tak pouze upozorním na to, že naše domněnky o favorizování žánru zábavného, konkrétně fantasy literatury následované oddechovou beletrií, se potvrdily. Pro studenty je důležitá zábavná funkce literatury, nevytěsňují ale zcela potřeby studia a samovzdělávání.

Bakalářská práce je postavena na základech již provedených průzkumů co nejvyšších kvalit. Těchto zdrojů ale nenabízí české prostředí mnoho a některé z nich jsou teprve v jedné z prvních fází a ke zveřejnění jejich výsledků ještě nedošlo v úplné míře. Zdroje pro teoretickou část jsou značně rozsáhlejší, tato práce jich ale uvádí jen několik, protože stěžejním tématem byla realizace průzkumu na základě zjištěných teoretických předpokladů.

Nakonec se nám, doufám, podařilo popsat čtenářské tendence mezi studenty středních škol v Jaroměři a výstupy jasně popsat.

Resumé

The thesis was devoted to the reading habits of secondary school students in Jaroměř. It was focused on survey among young people. It concerns some theories of literature too. The thesis is divided in six parts. The first one – What does reading mean? – describes a term „reading“ and talks about skills which you need if you want to read. This part of thesis is concentrated on theories. These theories are really important for all the thesis, because it is based on these theories.

The second part called The theories of reading in czech surveys is focused on particular surveys of many czech researchers. It records development of reading issues through many years of our history. Some of these surveys are remembered in this thesis.

In the third part – Methods of survey – is written about sociological methodies which were used for our research. It is study, interview and narration of reader.

The fourth part of the bachelor thesis Researches performed in Jaroměř points out resaerches which have already been executed. The library in Jaroměř made them.

In the fifth part you can read about actual research of reading habits of secondary school students in Jaroměř. This is the most important part of the whole thesis. This chapter describes how the survey was in motion. It describes all the technoligies which were used in

the thesis And there is written about all the information which we gained. So in this part appears new information for the first time.

The interpretation of gained information is name of the last chapter in the thesis. It is focused on assessment of new information which we get from study, narration and interview. This part tries to describe an average reader from Jaroměř who studies a secondary school.

The bachelor thesis is completed with some addendums where you can read about progress of survey. There are statistic tables and graphs. There you can answer the questions about quantity of reading. Finding about quality of reading and opinions of some students you can find in second part of Addendums, where take place particular examples of these methods.

During my writing this bachelor thesis I recognize that every try to analyse situation of reading is a task for more extensive study. I can find our piece of work to be component part for similar studies.

I ask many questions about how the average reader from Jaroměř looks like. How do these readers behave? And many other questions. In one part of the thesis I expressed my guesses about these readers. I came to some conclusions when I write this piece:

The reading habits among most of people still exists and it probably will forever. Meaning of this ability is just moved. Reader is the person who reads one book in a year at least. It is less than in past, but we should be happy that young people come and read a book at all.

Reading is developing through human life and it is defined by many factors. In general women read more than men, they love books more than men in general too. This speculation was confirmed in our survey. The difference is among people who are not in the same age. Older students like books more and they often select which book is good for them.

Family is important for young readers until they reach that there are more surroundings around them. They bring their reading habits from family but they are not aware of the importance of family after that. Here we can notice that external opinion can be different from the internal one.

The bachelor thesis is based on grounds of surveys that have been already done. But there are not wide range if these pieces of work and some of them are under way. Sources for theoretical part of thesis are more available.

At the end I hope that we were successful in description of reading habits of secondary school students in Jaroměř.

Použitá literatura

- HAMAN, A.: *Literatura z pohledu čtenářů*. Praha: Československý spisovatel, 1991
- HAMAN, A.: *Východiska a výhledy*. Praha: Torst, 2002. ISBN 80-7215-160-6
- CHALOUPKA, O.: *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982
- CHALOUPKA, O.: *Takoví jsme my – čeští čtenáři*. Praha: ADONAI, s.r.o., 2002. ISBN 80-86500-53-5
- INGARDEN, R.: *O poznávání literárního díla*. Praha: Československý spisovatel, 1967
- KOŠŤÁLOVÁ, H.: Čtenářská gramotnost a její složky. In KOŠŤÁLOVÁ, H. et al: *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl každého žáka*. Praha, 2010
- MANGUEL, A.: *Dějiny čtení*. Brno: Host, 2007. ISBN 978-80-7294-231-2
- MENCLOVÁ, V. et al: *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. s. 739. ISBN 80-7277-007-1
- MERTLÍKOVÁ, O.: *Josefov. Průvodce městskou památkovou rezervací*. Městské muzeum v Jaroměři, 1987
- POSLEDNÍ, P.: Dynamické struktury. IN: *Češtinář* 3, 2002 - 2003, roč. 13
- POSLEDNÍ, P.: Fenomenologie četby. IN: *Češtinář* 4, 2002 - 2003, roč. 13
- POSLEDNÍ, P.: Role topik a symbolů. IN: *Češtinář* 5, 2002 - 2003, roč. 13
- TRÁVNÍČEK, J.: *Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. ISBN 978-80-7294-270-1

Internetové zdroje

Facebook. URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Facebook#Odkazy> [cit. 2011-1-6]

Vyhodnocení Anketu spokojeného čtenáře 2010.

URL: http://knihovnajaromer.wbs.cz/akce/vyhodnoceni_ankety.xls [cit. 2011-30-5]

Přílohy

Poměry označených odpovědí v dotazníku

	celkem	ženy	muži
Kolik knih za rok průměrně přečtete?			
1) nečtu	7,89%	0	23,08%
2) 1-3	30,26%	30%	30,77%
3) 3-5	26,32%	20%	38,46%
4) více	35,53%	50%	7,70%
Kde nejčastěji čtete?			
1) doma v klidu	61,84%	62%	61,56%
2) doma se zvukovou kulisou(rádio, TV apod.)	21,05%	20%	23,09%
3) v dopravních prostředcích	7,89%	12%	0
4) ve škole	9,79%	6%	15,35%
5) jinde	0	0	0
Navštěvujete veřejné knihovny? Pokud ano, запиšte, prosím, kolikrát za měsíc.			
1) Ne, nemám dostatek času	21,05%	24%	15,35%
2) Ne, nemají pro mě zajímavou nabídku	2,63%	4%	0
3) Ne, nečtu	11,84%	2%	30,77%
4) ano	64,47%	70%	53,84%
Kdo vás nejvíce ovlivňuje při výběru knih?			
1) rodina	6,58%	6%	7,70%
2) škola	28,98%	32%	23,08%
3) přátelé	23,68%	32%	7,70%
4) recenze v časopisech nebo na internetu	26,32%	20%	38,46%
5) někdo jiný	14,47%	10%	23,08%
Vaše čtenářské návyky jste si podle vás osvojili nejvíce:			
1) v rodině, celá rodina je čtenářsky založena	8,30%	12%	0
2) v rodině, dbalo se na vaše čtenářské návyky	5,50%	4%	7,70%
3) ve škole	32,89%	30%	38,46%
4) díky sobě samému, čtení je pro vás koníček	46,05%	50%	38,46%
5) jinak	8,30%	4%	15,38%

Odkud nejčastěji knihy získáváte?			
1) z rodinné knihovny	15,78%	16%	15,38%
2) od přátel	14,47%	14%	15,38%
3) vypůjčením v knihovně	44,73%	52%	30,77%
4) zakoupením v knihkupectví	15,78%	16%	15,38%
5) jinak:	9,72%	2%	23,08%
Jaký literární žánr preferujete?			
(je-li vámi preferovaných žánrů více, prosím, seřadte maximálně tři podle důležitosti)			
1) klasická beletrie			
2) poezie			
3) fantasy			
4) oddechová beletrie			
5) literatura faktu			
6) odborné publikace			
7) jiný žánr:			
Jaký důvod vás ke čtení vede?			
1) studijní účely	28,98%	24%	38,46%
2) relaxace, oddech, zábava	44,73%	52%	30,77%
3) ponaučení, získání nových informací	23,68%	24%	23,07%
4) jiný	2,63%	0	7,70%
Vaše pohlaví:			
1) žena	65,80%	100%	0
2) muž	34,20%	0	100%
Věk:			
1) 15-16 let	35,53%	34%	38,45%
2) 17-19 let	64,47%	66%	61,55%

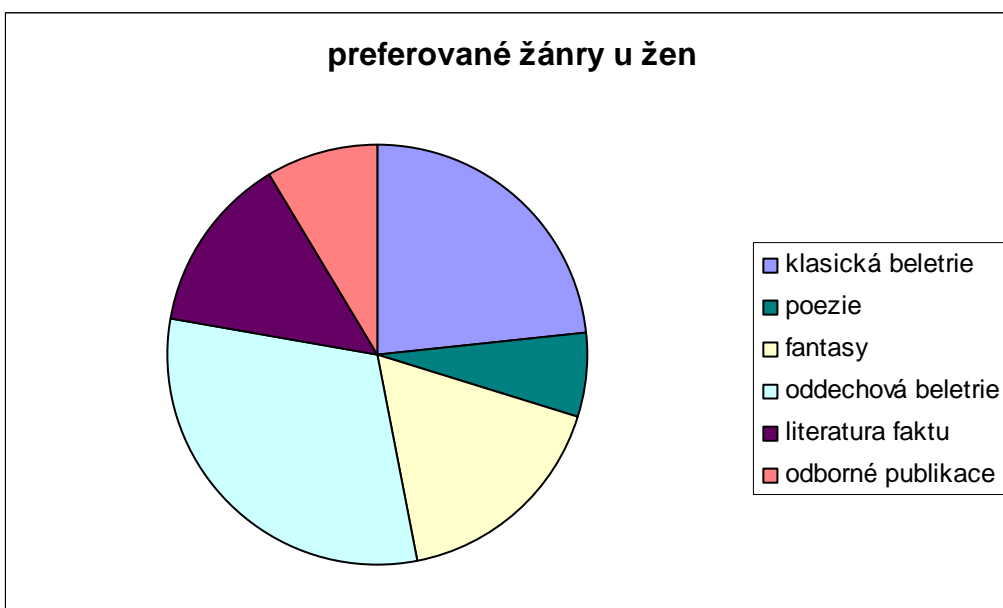
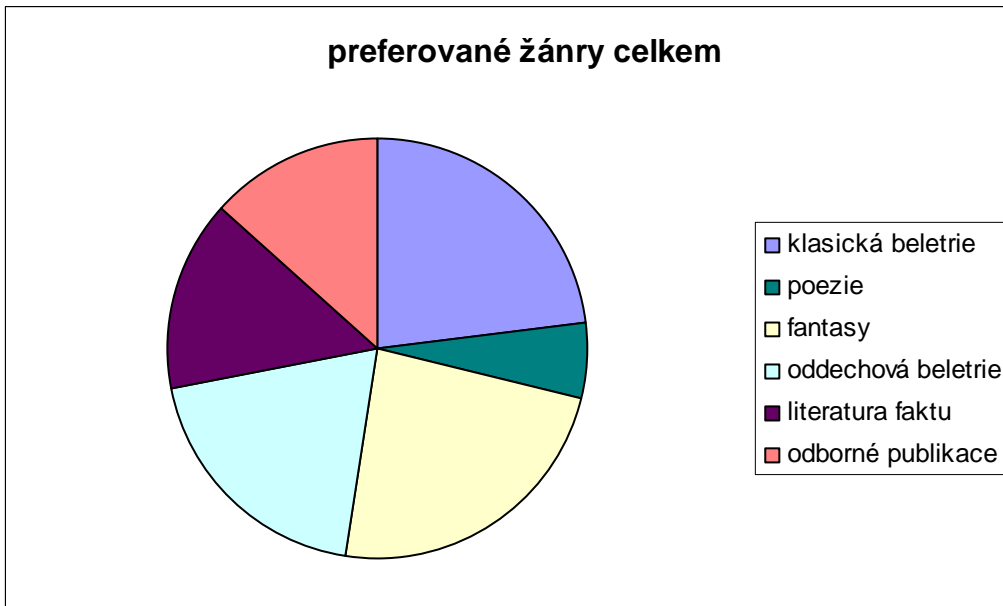
Tabulka preferovaných žánrů (v %)

	klasická beletrie	poezie	fantasy	oddechová beletrie	literatura faktu	odborné publikace
celkem	41%	10,50%	42,10%	34,20%	26,30%	23,70%
15-16	29,60%	7,40%	48%	37%	26%	8%
17-19	46,90%	12,20%	39%	33%	27%	33%

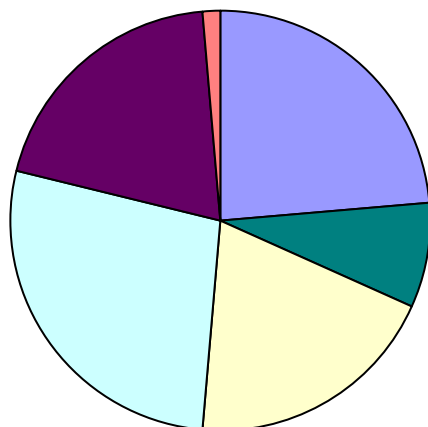
Muži	34,60%	7,70%	61,50%	26,90%	23%	34,60%
15-16	20%	0	80%	30%	20%	10%
17-19	43,75%	12,50%	50%	25%	25%	50%

ženy	44%	12%	32%	58%	26%	16%
15-16	35,30%	11,80%	29,40%	41,20%	29,40%	2%
17-19	48,50%	12,10%	33,30%	36,40%	27,30%	24,20%

Grafy znázorňující favorizované žánry mezi studenty

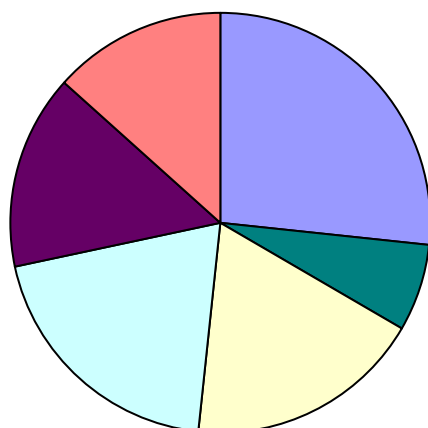

Preferované žánry žen 15 - 16 let

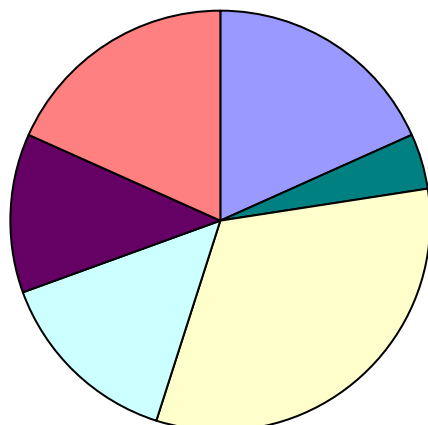
- klasická beletrie
- poezie
- fantasy
- oddechová beletrie
- literatura faktu
- odborné publikace

preferované žánry u žen 17 - 19 let

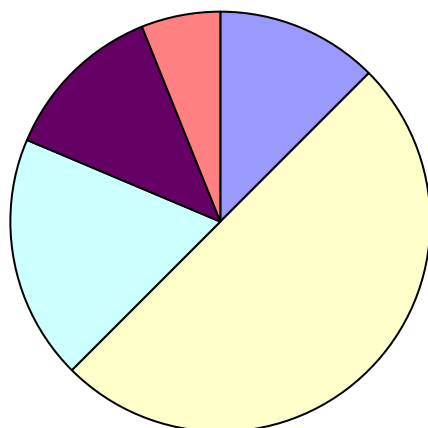
- klasická beletrie
- poezie
- fantasy
- oddechová beletrie
- literatura faktu
- odborné publikace

preferované žánry u mužů

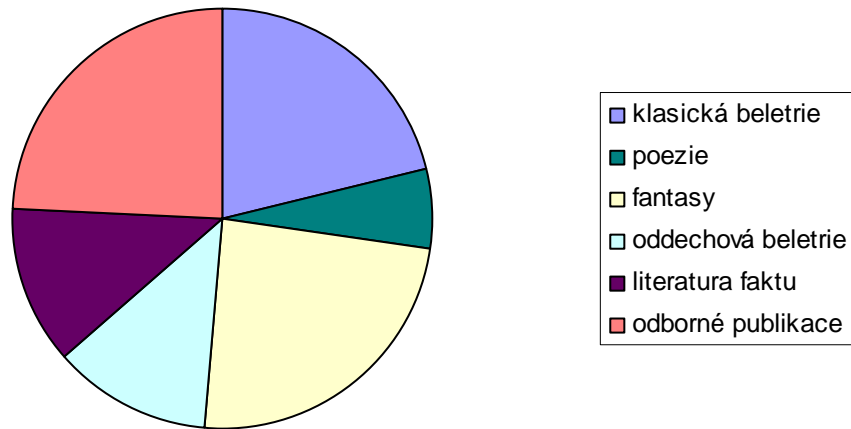
- klasická beletrie
- poezie
- fantasy
- oddechová beletrie
- literatura faktu
- odborné publikace

preferované žánry u mužů 15 - 16 let

- klasická beletrie
- poezie
- fantasy
- oddechová beletrie
- literatura faktu
- odborné publikace

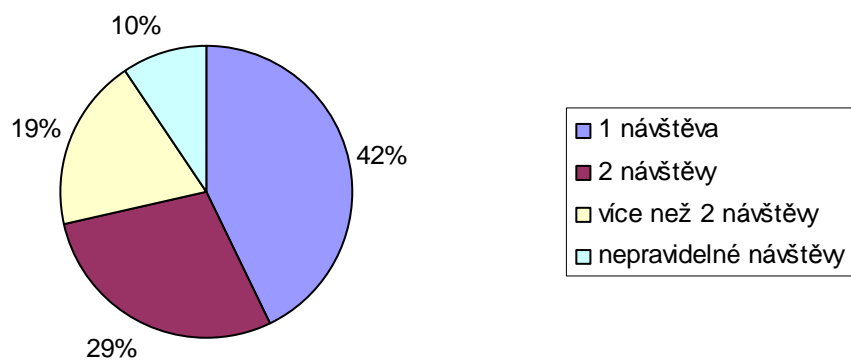
preferované žánry u mužů 17 - 19 let

..

Četnost návštěv knihovny

četnost návštěv knihovny za měsíc

Ukázky volného vyprávění

„Právě považuji za svého nejoblíbenějšího hrdinu Řehoře Samsu. Sympatická mi je jeho tragikomická poloha, když to vezmete do detailu, celý náš život je tragikomický, z tohoto důvodu mě baví tato postava. Obdivuji Řehoře za je jeho schopnost smíření se s osudem.“

(Marta, 19 let)

„Mým favoritem mezi literárními postavami je Edward Cullen ze Stmívání. Podle mě je to zajímavý muž, pravý gentleman. Kdyby se jím více mladých mužů dnes inspirovalo, byly bychom jako ženy spokojenější.“

(Lenka, 16 let)

„Má oblíbená postava je Bella ze Stmívání. A proč? Je stejný introvert jako já... Někdy se jí zdá všechno ideální, jindy zase ideálního není nic.“

(Michaela, 16 let)

„Mám rád klasiku, starou dobrou Anglii... a moje nejoblíbenější postava je Ivanhoe, hrdina!“

(Ladislav, 19 let)

„Moje oblíbená postava je z knihy Dívčí parta od Lisy Harisson. Jmenuje se Massie, je to puberťačka ve věku tak 14- 15 let a líbí se mi, protože i když je hodně namyšlená a rozmazlená, tak má něco do sebe a když prostě čteš pozorněji, tak i zjistíš, že není tak špatná, jak se zdá, ale má i své problémy a je hodná...jako já.“

(Kristýna, 16 let)

„Chantal z knihy Dábel a slečna Chantal... Dívka, která má v rukou svojí rodnou vesničku. Musí se rozhodnout a rozhoduje se správně, nemyslí na sebe, ale na ostatní lidi a její nejbližší.“

(Denisa, 17 let)

„Harry je hrdina našeho věku, chtěla bych dokázat takové věci jako on, prostřednictvím Harryho jsem silnější.“

(Lenka, 18 let)

„Moje nejoblíbenější postava se jmenuje Harry Potter. Možná je to neoriginální, ale vlastnosti, které mu Rowlingová dala jsou natolik zajímavé, že si nedokážu pomoci. Kladný hrdina v našem věku, kdo z nás by si nepředstavoval, že by se jednou mohl stát někým podobným?“

(Václav, 19 let)

Ukázky interview

- 1. Jaký žánr máte nejraději? Proč?**
- 2. V jaké situaci a z jakého důvodu nejčastěji sáhnete po knize?**
- 3. Díváte se na zfilmované příběhy z knih? Srovnáváte tato dvě zpracování stejného příběhu?**
- 4. Jak často vám četli vaši rodiče, když jste byli malí?**
- 5. Která je vaše nejoblíbenější kniha? Proč?**
- 6. Jak by vypadala ideální kniha?**

1. Asi jsem ještě takový nenašel, protože mě zatím žádné knihy nezaujaly. Mám spoustu jiných aktivit, takže mi na čtení nezbyvá čas.
2. Abych se začel do knihy se moc často nestává, spíš si radši přečtu nějaký zajímavý časopis nebo článek na internetu.
3. Radši se na zfilmovaný příběh podívám, než abych ho četl. Takže takové filmy sleduji často. Nesrovnávám je s knihou, protože se na ně dívám místo knihy.
4. Většinou mi rodiče předčítali před spaním, měl jsem rád Ferdu mravence od Ondřeje Sekory a pak 356 pohádek na dobrou noc.
5. V této době asi žádná, zrovna nemám vztah ke čtení knih
6. Musí mě bavit děj a musí to být pro mě zajímavé.

(Martin, 18 let)

1. Baví mě beletrie, takové ty knížky, které seženete dnes v knihkupectvích. Žádné historické knihy a poezie. Ráda si přečtu poutavý příběh plný zápletek a napětí.
2. Čas na knížku přichází, když jsem unavená z obrazovky počítače nebo televize. Také čtu ráda, když se dlouho učím a chci se na chvilku odreagovat. Nebo před spaním si ráda přečtu pár stránek.
3. Na filmy podle knižní předlohy se občas podívám. Ale nevyhledávám je. Myslím, že se z nich můžeme dozvědět o jednom chápání té které knihy, rozhodně ale nepředčí vlastní přečtení.
4. Když jsem byla malá, tak mi naši četli téměř denně. Výběr knížek se měnil s mým věkem. Když jsem byla hodně malá, četli mi pohádky. Když jsem byla starší tak jsme si četli Staré řecké báje a pověsti nebo Biblické příběhy. V té době jsme se ve čtení střídali a později jsem už rodičům a mladší sestře četla já.

5. Moje nejoblíbenější kniha není vlastně kniha, ale série třinácti knih. Je to série Řada nešťastných příhod od spisovatele Lemonyho Snicketa.

6. Ideální kniha...takovou si musí každý najít sám. Je to kniha, kterou si přečtete pokaždé, když jste nemocní, smutní, vystresovaní nebo když na ni máte chuť a nikdy vás neomrzí. Taková, kterou přečtete jedním dechem. Pro každého je ideální kniha jiná, já svou ideální knihu stále hledám.

(Barbora, 15 let)

1. Nejradši mám povídky. Mají spád a dají se tak nějak dávkovat, nemusím přečíst celou knihu, ale přečtu si třeba jen pár povídek a pak se rozhodnu a i přesto mám ucelený pohled na věc. Za to, když rozečtu pětisetstránkový román a přečtu 40 stránek, nemůžu vědět, že by mě třeba ke konci nebavil.

2. Čtu hlavně před spaním. Hodně se to liší taky od ročního období – v zimě čtu častěji a o prázdninách taky přečtu víc knížek než během školního roku. Většinou si sednu ke knížce, když mám nějaký splín a nechce se mi mezi lidi, zalezu do postele a čtu si.

3. Já nejsem moc filmový typ, takže na filmy nekoukám. Samozřejmě existuje klasika, kterou nepohrdnu, ale rozhodně nejsem nějaký filmový fanda. Takže je nesrovnávám s knihami, protože se na ně nedívám.

4. S mamkou jsme četli denodenně, stejně jako zpívali. Když už nám nečetla pohádky nebo jsme nečetli my, aspoň nám pohádky vyprávěla. Asi nejčastěji to byly klasické pohádky ve všech různých podáních a následoval je Ferda mravenec.

5. Irena Dousková: Čím se liší tato noc. Má všechno, co má mít. Je to povídková kniha, která vás nutí zamyslet se. Ale přitom plyne tak nějak samozřejmě, nemusíte si číst některou větu dvakrát, abyste pochopila. Je jednoduše krásná, ale má poselství.

6. Knížka mě musí hlavně bavit, takže při ní zapomenu na všechno ostatní. Musí mít spád, abych hltala každé další slovo. Musím se těšit na každé další otevření nebo ji dokonce nemoci zavřít uprostřed čtení. Zároveň ale od knihy chci, aby mi poskytla nějaké duševní ponaučení, zjištění a obohacení.

(Kateřina, 19 let)

1. Mám ráda beletrii, teď třeba upřednostňuji školní četbu. Je to dobrý způsob, jak si přečíst něco „umělečtějšího“ a navíc se to možná bude hodit. Ráda spojuji příjemné s užitečným

2.. Těžko říct, musí na to být čas a nálada. Třeba o víkendu při snídani, nebo když se mám učit a nechce se mi.

3. Koukám na zfilmované knihy. Baví mě. Rychle se tak dozvíte to, co byste dlouho četli. Takže se dívám hlavně na ty, které bych nečetla. Ty, které čtu, raději nechávám jen u knihy, nechci si zkazit dojem.

4. Pamatuju si jednu, bylo to něco o opičkách a spousta slov tam byla znázorněná obrázky, takže jsem mohla "číst" s našima, i když jsem ještě číst neuměla. Ale jak často to bylo, nedokážu odhadnout

5. Harry Potter (originalita musí být)

6. Nesmí být moc komplikovaná, když si budu chtít nad něčím lámat hlavu, otevřu sešit matiky. A taky by mě měla bavit i když ji čtu poněkolkáté.

(Iveta, 16 let)

1. Jednoznačně fantasy. Přenese si vás do jiného světa a vrátíte se, až když uznáte za vhodné. Občas zvolím ale i nějaké humorné povídky, nepohrdnu dobrým komiksem, ale to opravdu okrajově, nejraději mám fantasy právě pro jeho fantasknost.

2. Knížku si vezmu hlavně když sedím... třeba ve škole, tam je sezení únavné, tak si ho krátím čtením knížek.

3. Nemám rád zfilmované knihy. Pár takových příběhů jsem viděl a vždycky mě zklamali. Ale filmům se nevyhýbám, mám je rád, ale ty originální. Knihy by měly zůstat knihami a filmy zase filmy... Nechápu, proč by se měly tahle dvě přístupy k umění protínat.

4. Naši mi četli hodně, hlavně před tím, než jsem se naučil číst. Tat'ka mi četl z novin, mamka před spaním pohádky. Když jsem začal chodit do školy, četl jsem už spíš sám.

4. V současné době považuju za své nejoblíbenější knihy ty z Paoliniho tetralogie Odkaz dračích jezdců. Tam je všechno, o čem jsem už mluvil.

5. Nemám ideální knihu. V každé se dá něco najít. Někde se bojíte, jinde se zasníte, u jiné se usmíváte, u další se smějete nahlas. Prostě mě musí bavit, čímkoli.

(Ivan, 18 let)

1. To je různé, někdy sáhnu po fantasy a někdy po současné tvorbě. Oslovují mě současní čeští autoři, kterým v tvorbě nechybí ta správná nadsázka.

2. Nejčastěji sahám po knize, když vím, že mám dost času. Nemám rád "rozečítání" knihy, když vím, že na to mám 20 minut. Rád jsem do děje "vtažen".

3. Dívám se na zfilmované knihy a většinou nejsem úplně potěšen, film nedává takovou možnost pro představivost a vaše iluze můžou být ztraceny. Film je super u náročnější četby (třeba u "Rusáků")

4. Naši mi četli. Ségra dokonce každý den před spaním.
5. Nejoblíbenějších knih mám víc -ať už saga Harry Potter - pro svou geniálnost, nebo to jsou povídky od českých autorů (Rudiš, apod.)
6. Ideální kniha musí čtenáře zaujmout už na první pohled (vzhled, atraktivnost, formát....) a při otevření rozvržení tisku a hlavně obsah - musí být čtivá!!!!

(Jiří, 19 let)

1. Mám ráda humoristické romány a povídky, čtu hlavně kvůli odreagování, u čtení si odpočinu.
2. Pokud potřebuji něco zjistit ke studiu, případně pokud nepotřebuji, musím mít chuť a v tom případě ve volném čase, je to relax.
3. Ano, bohužel zatím mám zhlédnuto víc zfilmovaných klasických děl než přečteno. Takže spíš nesrovnávám
4. Ano četli, velmi často - hlavně pohádky.
5. Jakákoliv kniha od Haliny Pawlowské, mám přečtenou celou.
6. Ideální? krátká, zábavná, mající spád a smysl.

(Martina, 18 let)

1. Nejraději mám zamilované příběhy. Vžívám se do života hlavních hrdinek a utíkám tím od problémů.
2. Většinou večer před spaním. Po zamilovaných příbězích se mi většinou zdají hezcí sny.
3. Většinou ano, ale nějak zásadně to neřeším.
4. Občas před spaním, spíše mi četla babička.
5. Knihy od Lenky Lanzové. Odehrávají se tam zamilované příběhy, některé mi připomínají vlastní život.
6. Vyhovují mi knihy, které čtu.

(Kateřina, 15 let)

1. Čtu sci-fi. Prozatím mě nic jiného více neoslovilo.
2. Pokud v televizi nic nedávají, tak si většinou čtu knihu.
3. Asi ano dívám, protože je dávají v televizi. Nesorovnávám je.
4. Četli mi téměř každý večer před spaním.
5. 5 451 stupňů Fahrenheita od Bradburyho.
6. Byla by miniaturní, abych ji mohl nosit v kapse a číst vždy když mě napadne.

(Ondřej, 17 let)

1. Mým nejoblíbenějším žánrem je fantasy literatura. Četl jsem i více žánrů, ale tento mě oslovil nejvíce. Osobně se vžívám do příběhů, které čtu.
2. Mám rád čtení knih, je to pro mě relax, snažím se číst co nejčastěji.
3. Ano dívám. Hodně srovnávám. Většinou mám jinou představu o filmovém zpracování a film se mi občas nelíbí.
4. Když jsem byl malý tak mi četli rodiče, jakmile jsem už uměl číst, tak jsem jim četl pohádky já.
5. Knihy od J. R. R. Tolkiena. Je to můj životní styl, miluji jeho knihy.
6. Možná by mohla mít více příloh a obrázků. Možná by nebylo na škodu kdyby byla digitální, i když to by pak knihy ztratily své kouzlo.

(Vojtěch, 17 let)

1. Nejraději čtu historickou literaturu. Zajímá mě historie a různé historické kultury a civilizace.
2. Knihy čtu pravidelně, teda pokud se nemusím učit nebo vypracovávat nějaké věci do školy. Více čtu o prázdninách a když jsem nemocná.
3. Na televizi moc nekoukám. Pokud něco sleduji tak dokumenty. Většinou neporovnávám.
4. Většinou mi četla maminka. Tatínek nečetl, vymýšlel si pohádky z hlavy.
5. Mám ráda knihy o Mezopotámii a o egyptských faraonech. Nemohu říci nejoblíbenější.
6. Ideální kniha, která by mě zajímala, by byla plná názorných obrázků, něco jako obrovský atlas. Avšak měla by menší rozměry a nebyla by tak těžká.

(Tereza, 16 let)